

KURDISTAN

Rapport fran SAC:s studioresa 1994

کتابخانه
موزه و مرکز اسناد
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

Inledning

Det finns runt 30 miljoner kurder. Det är världens största folkgrupp utan eget land och de lever under olika förtryck i olika länder. De flesta kurder lever i Turkiet och där finns också, trots hård repression, ett starkt motstånd mot förtrycket. Vi ville möta representanter för hela spektrat av motstånd, allt från människorättsaktivister och fackligt aktiva till gerillakämpar. Det var tanken när vi besökte de turkiska och irakiska delarna av Kurdistan under en månads tid, som en studieresa för SAC - Syndikalisterna.

Eftersom det uppror som PKK organiserar utgör den i särklass viktigaste delen av motståndet valde vi att lägga resans tyngdpunkt på att besöka dem. Upproret, som nu är inne på sitt elfte år, inskränkte sig länge till ett fåtal gerillagrupperns verksamhet. Men 1989-90 skedde en folklig utbredning av upproret, och sedan dess har gerillan vuxit till över 35 000 soldater, enligt dem själva. När vi träffade kurder från turkiska/norra Kurdistan märkte vi en sällsam optimism även hos människor som blivit svårt skadade. Upproret har utvecklats till en nationell befrielse- rörelse och utgör numera ett reellt alternativ som står för en möjlig framtid. I dag leder PKK den största befrielse- rörelsen av vänsterkaraktär i världen.

Den turkiska regimen har svarat med en variant av upprorsbekämpning som gränsar till ett utrotningskrig mot alla kurder. Genom avfolkningspolitik och byvaktssystem avser militären att

krossa den infrastruktur som bär upp motståndet och speciellt gerillans verksamhet. Det ger den kurdiska befolkningen tre alternativ att välja mellan: att samarbeta med den turkiska militären (som byvakt), att fly, eller att ansluta sig till befrielse- rörelsen. I kombination med gerillans framgångar har den turkiska regimens brutalitet bidragit till en polariserings- och politiseringsprocess som genom- löper hela det kurdiska samhället.

Många inom befrielse- rörelsen gör bedömningen att 1995 blir ett avgö- rande år. Den militära händelseut- vecklingen är av grundläggande betydelse för konfliktens utgång. Men varken armén eller gerillan kan idag tvinga fram ett avgörande, varför andra faktorer troligtvis blir utslagsgj- vande. Den turkiska ekonomin är på väg att kollapsa eftersom krigsför- ingen slukar enorma resurser. Samti- digt sprids konflikten in i själva Turkiet, där de härskande konfronte- ras med upplopp, stadsgerilla och strejker. För befrielse- rörelsen är den springande punkten att upprätthålla den breda folkliga mobiliseringen. Upproret betingar ett högt pris i form av mänskligt lidande, och om utnöttningskriget är den enda framtids- utsikten blir det svårt att förhindra att beslutsamheten och entusiasmen förr eller senare övergår i krigströtthet.

Stöd befrielse- rörelsen!

Utifrån ett frihetligt socialistiskt perspektiv har vi en hel del kritik mot PKK. Det finns till exempel en

uppenbar risk att PKKs kaderskikt bildar en ny maktelit i ett befriat Kurdistan. Men det finns också ljuspunkter. På PKKs senaste parti- konferens kritiserade ledande med- lemmar partiets centralistiska organisationsuppbyggnad och efter- lyste en mer direktdemokratisk beslutsprocess. Och vare sig befrielse- rörelsens ledning vill det eller ej, kommer politiseringen, kamperfaren- heterna och självförtroendet, som under upproret växer fram hos alla dem som deltar, att motverka att ett självständigt Kurdistan blir en förtryckande nationalstat i imperialismens nät.

Med den här tidningen vill vi bidra till att öka kunskapen om förhållandena i Kurdistan. Deras kamperfarenheter har mycket att lära oss, och "den kurdiska frågan" gäller frågeställningar och förhållanden som är giltiga långt utanför Kurdistan. Men vi hoppas att ni som läser tidningen inte nöjer er med en ökad förståelse. Vi anser att syndikalister bör stödja befrielse- rörelsen. Tag aktiv del i kampen! Sprid din kunskap vidare, mana till turistbojkott mot Turkiet, bojkotta och blockera turkiska politiska och ekonomiska intressen där du bor. Sist men inte minst: syndikalistisk tradition manar till direkt aktion. Använd din fantasi!

Magnus Hörnvist

Torfi Magnusson

Rikard Warlenius

medlemmar i Stockholms LS

Innehåll

<i>Haftanin</i>	25
<i>Möten i ett flyktingläger</i>	29
<i>Den kurdiska revolutionens arv</i>	32
<i>Befrielse- rörelsens historik</i>	36
<i>PKKs ideologi</i>	38
<i>"Specialkriget"</i>	40
<i>Fackföreningsarbete i Turkiet och Kurdistan</i>	43
<i>Från osmanskt envälde till militärdiktatur</i>	45
<i>Situationen i irakiska Kurdistan</i>	48
<i>Kvarterskommittéerna i det kurdiska upproret i Irak 1991</i>	50
<i>De arbetslösas förening</i>	52
<i>Kvinnomord och "omoralisk lydnad"</i>	54
<i>Eldtjuvar i Istanbul</i>	56

Haftanin

Haftanin är namnet på ett bergsområde på gränsen mellan Turkiet och Irak. Området har fungerat som en gerillabas i många år. Tack vare Rosa, vår outtröttliga guide och tolk, fick vi tillfälle att ställa frågor till människor för vilka befrielsekampen är livet. Samtalen handlade också om många olika politiska dimensioner av världsfreden.

Haftanin är ingen välbeläst försvarsanläggning; det rör sig snarare om inrättningar som är utspridda över ett stort område, skyddas av naturen och ständigt flyttas. Naturen erbjuder inte bara skydd utan är också mycket vacker.

Fältsjukhuset

Fältsjukhuset, dit vi först anländer, är inrymt

i ett hålrum som hackats ut ur berget. De skadade väljer att återhämta sig i solljuset utanför. Utom synhåll vakar försvarsgrupper på de omgivande kullarna, eftersom Haftanin bombas dagligen.

– Militären har bombat oss tre gånger på den här platsen. Men vi har klarat oss, luftangreppen har mest en psykologisk effekt, berättar doktor Sefkan. Han har arbetat som

läkare i gerillan i fyra år och varit delaktig i uppbyggnaden av fältsjukvården.

– Tidigare var organiseringen dålig. All sjukvård sköttes ute i enbeterna, vi fick gå runt till de skadade och det var ont om medicin. Men 1992 skapades det här sjukhuset och hela verksamheten institutionaliserades.

Det kallas sjukhus, men den beteckningen är egentligen vilseledande. Sjukvårds-

utrustningen är nästintill obefintlig, den verkar inskränka sig till några lådor medicin och smärtstillande medel. På frågan, hur han kan genomföra operationer här ute i vildmarken, svarar Şefkan bara att det måste gå.

– Idag fungerar det bra. I år har vi tagit emot 250 sjuka och skadade. De bärs hit av kamrater eller så får de rida på mulåsnor. Även tillfångatagna turkiska soldater ges vård, lika bra vård som våra egna kamrater. Svårt skadade skickas vidare till ett sjukhus i Erbil medan de som har lättare skador efter en tid kan återvända till enheterna.

Vi träffar Evraz som sårades under en aktion för tre veckor sedan.

– Jag minerade vägen till en militärpostering. På tillbakavägen upptäcktes min grupp, så vi blev tvungna att avblåsa anfallet. Vi förföljdes och när vi skulle över en bergskam blev vi beskjutna av pansar utrustade med mörkersikte. Två dog omedelbart och jag träffades av granatsplitter.

Vi frågar efter orsakerna till att han anslöt sig till gerillan.

– Jag gick med i gerillan 1992, och då gjorde jag det på grund av ett hat mot regeringen. Nu tänker jag annorlunda, efter den utbildning som jag fått av partiet och efter att själv ha sett den kurdiska verkligheten. Nu ansluter jag mig helt och fullt till kampen.

– Kampen för ett fritt Kurdistan är en kamp för hela mänskligheten. Våra målsättningar är socialistiska och det kurdiska problemet är ett internationellt problem. Just nu är det den viktigaste frågan i Mellanöstern. Mellanösterns befrielse är avhängig av Kurdistans befrielse. Jag tror på en snar seger, Botan-provinsen är nästan befriad.

Förs det mycket politiska diskussioner ute i enheterna, är det möjligt att göra det?

– Javisst, en rörlig enhet är inte alltid i aktion. Så fort vi får ett par timmar över, uppstår spontant diskussioner kring alla möjliga politiska frågor.

Gabar sitter bredvid och nickar instämmande. Han har just anlänt till sjukhuset efter att ha blivit skottskadad i axeln och kinden. Han gick med i gerillan för tre år sedan, vid 14 års ålder. Han hjälpte till i lägrer under de första åren, eftersom man måste vara minst 17 år för att delta i operationer. Familjen beskrivs som politiskt medveten. När han fortfarande bodde hemma var hela familjen med och deltog i protesterna under den kurdiska intifadan i hemstaden Cizre.

– Innan jag gick med i gerillan kände vi till PKKs mål, men inte ideologin bakom. Det som var mest omvälvande för mig var att jag fick en egen identitet. Förut visste vi inte vilka vi var. Vi visste att vi var kurder, men inget om vår historia och annat som är gemensamt för oss.

– Jag har också accepterat de andra delarna av ideologin, som socialismen och jämlikheten. Och det sker framsteg. I gerillan ser jag ideologin genomföras i praktiken. Det är en förutsättning för att vi ska bli

framgångsrika.

När vi leder in diskussionen på rädsla, och hur man hanterar rädsla i samband med aktioner, uppstår något av en kulturkrock. Gabar förstår inte riktigt frågan, personliga känslor diskuteras inte, i alla fall inte i gruppen. Aktioner utvärderas noga, men enbart ur det perspektivet vad som kan göras bättre till nästa gång.

– Jag är inte rädd innan en aktion. Vi har planerat aktionen tillsammans i flera dagar och diskuterat igenom alla detaljer. Ett par timmar innan vi ska ge oss av, dansar och sjunger vi tillsammans. Det gör att moralen och stämningen blir hög, de som är tvungna att stanna önskar att de fick följa med. Visst är jag spänd innan första skottet, men man har ingen tid att tänka för man koncentrerar sig helt på det som ska göras. Sen omvandlas spänningen till mod.

ERNKs högkvarter

Under utskjutande klippor återfinns embryot till den framtida statsapparaten. ERNKs, befrielsefrontens, högkvarter för provinserna Botan (i Turkiet) och Behdina (i Irak) är en till det yttre mycket anspråkslös myndighet. Runt den öppna elden i ett klippsprång lyssnar vi till en redogörelse för ERNK-högkvarterets ansvarsområden. En kurdisk kvinna, som vuxit upp i Tyskland, säger att deras uppgift är att verka inom befolkningen. De försöker få människor att organisera sig, de utbildar, sprider information och politisk propaganda och tar sig an folks problem. I de områden där den turkiska staten är på väg att helt förlora sitt inflytande övertar ERNK statliga funktioner som utbildning och rättsskipning. Det senare innebär, så som det förklarades för oss, att sådana konflikter som inte kan lösas av kommittéerna nere i flyktinglägret eller på lokal nivå i byarna, tas upp till ERNK i bergen, som faller ett avgörande. Vi kunde emellertid inte bilda oss någon uppfattning beträffande omfattningen av ERNKs auktoritet eller hur makten utövades i praktiken.

I ERNKs högkvarter träffade vi en före detta turkisk soldat. Han stod inte längre ut i armén och såg ingen annan utväg än att desertera, trots att detta är belagt med dödsstraff och kan få allvarliga konsekvenser för familjen. Under sin flykt stötte han på en gerillaenhet och togs till fånga. I gerillan fick han för första gången höra en annan version av konflikten i Kurdistan, samtidigt som han tillägnade sig grunderna i PKKs ideologi. Nu har det gått fem månader, och han har ansökt om att gå med i gerillan. Men ARGK, gerillan, har avslagit begäran och istället beslutat skicka honom till Europa, där det är tänkt att han ska syssla med opinionsarbete. Han har accepterat detta, men säger sig inte veta någonting om framtiden.

– I armén fick vi hela tiden höra att PKK var en mycket brutal armenisk terrororganisation. Det var också massmedias bild och vi trodde på den. På logementet hängde fotografier på döda och lemlästade männis-

kor. Det var från massakrer som PKK påstods ha utfört. Någon plats för diskussion fanns inte, vi fick aldrig tänka själva. Jag kunde aldrig diskutera något med de andra soldaterna, det var förbjudet och straffades hårt. Det var också förbjudet att prata med civilbefolkningen.

– Värnplikten i den turkiska armén omfattar minst 15 månader, varefter den kan förlängas med fyra månader i taget. Att militärtjänstgöringen förlängs betyder döden för många soldater.

– Egentligen är soldaterna inte rädda för gerillan. En turkisk soldat ser döden som sin befrielse. Stridsmoralen är mycket låg. Vi blir hela tiden skymfade, förnedrade och bestraffade.

Logistikavdelningen

På håll såg den ut som vilken bergsknalle som helst. När vi kom närmare uppdagades massor av människor i verksamhet och en mängd hålrum som utnyttjades som verkstäder och förråd. Firat, medlem i ledningsgruppen, välkomnar oss till logistikavdelningen. Logistik betyder underhåll, och avdelningens uppgift är att förse de stridande enheterna med allt vad de behöver: vapen och ammunition, mat och kläder, te och tobak. Det är en gigantisk uppgift. Tusentals gerillasoldater finns utspridda över hela den turkiska delen av Kurdistan. Försöjningslinjerna är långa, transportmedlen enkla och att undgå upptäckt en nödvändighet.

Firat verkar ta det hela med ro och redogör sakligt för underhållets organisering.

– Om en enhet behöver något skriver de till någon av filialerna, som i sin tur vidarebefordrar det hit till högkvarteret. Här gör vi en bedömning och meddelar sedan vad de kan få och inte. Allting som ska ut till enheterna passerar genom oss.

– Vi försöker producera själva så långt det är möjligt. Vi har egna odlingar och fårhjordar som strövar omkring i bergen. Vi försöker också tillverka kläder själva, men just nu kan vi inte använda symaskinerna

på grund av alarmberedskapen. Vapen och ammunition finns det gott om, här är det inte svårt att komma över sådant. Det sker genom smuggling, öppna affärer eller genom att vi beslagtar från armén och byvakterna.

– Före -91 var logistiken ett stort problem, organiseringen var bristfällig och mycket saknades. Men idag fungerar det bra och det är inget problem att få tag på saker.

Grottorna i berget är fyllda med förnödenheter. Vi kikar in i en grotta som håller på att inredas till en teknisk verkstad avsedd för reparationer. Nere i dalen bearbetar en av de få kvinnorna en jättelik deg. Inte långt därifrån ligger delar av vingen till ett F-16 plan som nyligen skjutits ner. En karavan med muläsor anländer med ris och auberginer. Lite senare möter vi en sändning nya kalasnikovs och ammunition som lastas om från jeepar. Det här är gerillakriget, som det ser ut för det mesta.

Utbildningslägret

Ett hundratals personer sitter i slutningen och lyssnar uppmärksamt till en man som inte kan vara annat än en lärare. Vi har kommit fram till utbildningslägret efter ett par timmars vandring i ett landskap som är förvånansvärt omärkt av kriget (efter alla historier vi hört). Det ligger väl skyddat i en trång dalgång. Mahir, som är ansvarig för lägret, svarar på våra frågor medan vi dricker te i lärarnas grotta.

– Dom som ni såg har varit här i tio dagar. Det är sammanlagt 112 personer, varav 41 är kvinnor. De flesta nya kommer från landsbygden, åldern varierar mellan 14 år och 35 år. I många familjer uppmuntras söner och döttrarna att ansluta sig till gerillan, senast igår kom tre nya tjejer nerifrån flyktinglägret.

– På ett år utbildar vi 400-500 nya gerillakämpar i det här lägret. Grundutbildningen omfattar en månad, sedan skickas man ut i enheterna. Egentligen är en månad alldeles för lite, men man deltar sällan i strid med detsamma. Det finns många olika uppgifter som måste utföras i enheterna och även un-

ERNKs högkvarter.

Utbildningslägret.

der en aktion. Man lär sig successivt och deltar efter personlig förmåga. Det sker också en kontinuerlig utvärdering av vad man passar för. Först är man kanske bara med och tittar eller har hand om sjukvårdsutrustningen. Sedan kan man delta i någon av understödsgrupperna; för att delta i själva attackgruppen måste man i regel ha varit med i minst ett år.

– Halva grundutbildningen är militär, den andra halvan är politisk. Vi försöker förklara varför PKK kämpar, vilka målen är och vem fienden är. Undervisningen handlar om patriotism, om vikten att delta i kampen, om att vara militänt, om taktik och strategi, om Kurdistans historia, om PKKs historia och om kvinnoproblemet. Socialismens historia omnämns, men inte så mycket. Vi ordnar också utbildning för kadrer och kommandanter, främst på vintern då striderna till stor del ligger nere. Där läser man mer om marxism-leninismen.

– PKK grundades för att skapa en ny personlighet. Här försöker vi genomföra detta. Dom som kommer hit har varit förtryckta hela livet och inte upptäckt sin egen styrka och förmåga. Här försöker vi tala om att en människa kan göra mycket. Gradvis, genom diskussioner, övningar och liknande, vill vi medverka till att skapa en ny personlighet.

Under vår tid i lägret får vi bevittna ett par spektakulära övningar, som genomförs mest för vår skull. Helt plötsligt skjuter läraren skarpt ovanför huvudena på sina elever. Det ska föreställa fientlig beskjutning. Alla rusar uppför den branta bergsslutningen, medan övningsledarna skjuter

i närheten av de som är för långsamma. Det gäller att så fort som möjligt hinna upp till toppen för att därifrån kontrollera omgivningen. Uppe på bergskammen tömmer alla sina magasin i luften. Det ingick inte i planeringen. Walkie-talkien anropas av flera närbelägna enheter som undrar vad som står på, och en av övningsledarna tvingas förklara – nej, det är inte militären.

Kvinnoenheterna

På kvällen träffar vi Nefel, som är i lägret för att bygga en bunker till vintern tillsammans med en grupp andra kvinnor. Hon berättar att hon gick med i gerillan för fem år sedan, men inte av fri vilja. Familjen hade försatts i en svår situation sedan en av byvakterna krävt att Nefel – då 13 år gammal – skulle gifta sig med dennes son, trots att Nefel redan var bortlovad till en annan man, som hon ville gifta sig med. De tre inblandade familjerna kunde inte enas om en lösning. För att nå en förlikning kontakades gerillan, som beslutade att både Nefel och den man som hon var förlovad med skulle lämna byn och ansluta sig till gerillan.

Nefel, idag kommandant inom gerillan, förmedlar ett genomtänkt intryck. Hon ingår i en av de separatistiska kvinnoenheterna och ger oss bakgrunden till att de skapades.

– Tidigare saknade vi självförtroende och kände oss beroende av männen, även inom gerillan. Vi fick alltid höra att vi inte skulle klara oss utan dem. Men tack vare stödet från partiet och kamrater och genom våra egna erfarenheter, började vi inse att vi klarar oss utan män. Vi förstod att vi kunde or-

ganisera våra liv här oberoende av männen.

– Kvinnoenheterna uppstod först genom en sammanslagning av kvinnor från olika enheter. I början ingick endast 5-10 kvinnor i en enhet, och de deltog inte i aktioner utan fick istället göra hushållsarbetet, precis som förut. Det kritiserades starkt. Efter många diskussioner omorganiserades kvinnoenheterna 1993. Nu ingår 20-30 kvinnor i varje enhet och de utför själva allt arbete.

– Männen sa att snart inser ni att det inte kommer att fungera. Men det visade sig att kvinnoenheterna verkligen klarade av att planera och genomföra aktioner, att utföra tungt arbete som att hämta mat och ammunition och annat som måste göras. Det har också männen sett och respekterar idag kvinnorna på ett annorlunda sätt.

– I Botan finns idag sex kvinnoenheter. Det finns också liknande enheter i alla andra provinser i stridsområdet. För mig har den viktigaste erfarenheten varit upptäckten att jag är en fri människa. Tidigare kände jag mig beroende och förtryckt och deltog därför inte i vissa aktiviteter. Nu vet jag att jag kan, jag känner en styrka och att det går att uppnå mål. Varje dag vill jag erövra en ny värld.

Vi undrar om det stämmer att kvinnor är mer beslutsamma än män i kampen.

– Ja. I partiet ser vi vår enda väg till befrielse. Utanför partiet, i samhället, finns det inget utrymme för kvinnor att organisera sig eller ens diskutera med varandra. Så är det inte för männen. För oss finns inget alternativ. Om partiet förlorar så kommer förtrycket att fortsätta som förut.

□

Möten i ett flyktingläger

Under våren 1994 började flyktingar strömma över gränsen från Turkiet in i Irak. När vi besökte ett flyktingläger vid byn Derkar hade ungefär 13 000 kurder kommit dit. De som kom hade förföljts och fördrivits från sina hembyar i norra Kurdistan av den turkiska staten.

Lägret låg endast ett par mil från den turkiska gränsen och en del flyktingar vandrade, trots bombanfall, tillbaka över bergen för att hålla kontakt med släktingar som fortfarande var kvar i norra Kurdistan, eller släktingar som kämpar i gerillan. De biståndsorganisationer som under sommaren 1994 hjälpt till att bygga upp lägret pressades under hösten av Turkiet och KDP att flytta lägret, för att bryta dessa kontakter. KDP som kontrollerar området söder om PKKs område erbjöd lägret en plats, ca tio mil in i Irak vid Atrush. Men många av flyktingarna ville inte flytta. De sympatiserade med PKKs kamp och i flyktinglägret vid Haftanin fanns möjlighet att få nyheter om striderna. Dessutom ville de ju förstås så snart som möjligt tillbaka till sina hem, eller det som är kvar av dem, och närheten till hembyn kändes

för många som en trygghet.

Men när vi kom dit bojkottades lägret av FN och internationella hjälporganisationer, och flyktingarna hade gått med på att flytta, trots att de för tillfället hade ganska bra med mat och förnödenheter. De visste att när vintern kom fanns inga varma tält, och då var de beroende av FNs hjälp. Lägret flyttade till Atrush i november -94.

Nu vet vi att under Turkiets offensiv våren 1995, just i området vid Haftanin, arresterades många kurdiska flyktingar och tvångsflyttades tillbaka till Turkiet. Kanske var det tur att lägret flyttades.

Fredad tältby

Men nu var det oktober, och lägret låg kvar vid gränsen. Många vi talade med kände sig friare där än de gjort i sina hembyar, trots

de umbäranden tältlivet för med sig. I lägret slipper de den turkiska militärens och byvaktarnas ständiga trakasserier och våld.

Flyktingarna hade bildat kommittéer som organiserade allt praktiskt som behövs i ett flyktingläger. Kommittéerna skulle flytta med till Atrush. Det fanns olika kommittéer som tog hand om vattenförsörjning, kommunikationer och så vidare. Dessutom fanns kvinnokommittéer, kvarterskommittéer och den "politiska flyktingkommittén", som representerade hela lägret och var vald av ett stormöte.

Alla kommittéerna var i sin tur anslutna till ERNK.

Vi träffade medlemmar ur flera kommittéer. Fadile Özer berättade om arbetet i en kvinnokommitté:

– Många kvinnor har inte fått gå i skola

Utanför en skola i flyktinglägret.

په چالاکو

i Turkiet, så här försöker vi inspirera kvinnorna att utbilda sig. Vi ordnar kurser i historia, geografi, kurdiska o s v. Flyktingar lär ut de ämnen de behärskar, och kurserna är välbesökta.

Men det är svårt att störta gamla patriarkala mönster, många män protesterar mot att kvinnorna ska gå i skola i stället för att sköta deras hushåll och barn. Till kvinnokommittéerna söker sig kvinnor vars män eller fäder hindrar dem att gå till lektionerna, kvinnor vars manliga anförda misshandlar dem eller andra kvinnor i släkten, kvinnor som lider under olika former av kvinnoförtryck.

Feodala strukturer

– Det kom en kvinna till oss vars man nyligen gift sig med ytterligare en fru, berättade Fadile. För att slippa betala hemgift för sin andra fru gifte han bort sin första hustrus äldsta dotter med sin andra hustrus

ungsta bror. Utan att inte gifta sig med den unge mannen och hennes mor tyckte att hon var för ung för äktenskap. Men mannen insisterade och hans hustru kom till oss med sin dotter.

Kvinnokommittén beslutade sig för att samla sitt kvarter till en rättegång där mannen, hustrun och dottern fick tala. I diskussionerna efteråt beslöt mötet att dottern skulle stanna i familjen tills hon själv ville gifta sig, och om mannen inte gick med på det skulle han lämna familjen.

– De gamla feodala strukturer som tillåter att kvinnor säljs som djur i byteshandel måste motarbetas i gemensamma diskussioner och praktisk handling, för att människors egna värderingar så småningom ska sluta vara kvinnoförtryckande, förklarar Fadile.

Politiska flyktingkommittén

Vi intervjuade också Hussein, Kerim och

Ahmed som tillsammans med tre andra utgjorde den politiska flyktingkommittén. Deras arbete består i att hålla i kontakten med FN, andra hjälporganisationer, press och massmedia, KDP som kontrollerar den närmaste staden Zakho, o s v. Dessutom är det kommitténs uppgift att fördela hjälpsändningar och ordna stormöten när lägret behöver ta ställning i olika frågor.

I juni 1994 hungerstrejkade 300 personer från flyktinglägret, som då låg en bit upp i bergen och mest bestod av hyddor av sly och lera. En lista med sex krav hade antagits på ett av lägrets stormöten och fastslagits av den politiska flyktingkommittén. Deras första krav var att bli erkända som politiska flyktingar av FN. Det andra kravet var att få bygga ett officiellt läger, det tredje att få hjälp med kläder, livsmedel och medicin. Dessa krav drev flyktingarna igenom under sommaren. Det fjärde kravet, att få ordentliga tält till vintern, har FN lovat

Medlemmar i flyktinglägrets olika kommittéer

digare bombat bara ett par hundra meter bort. FN och de allierade länderna, USA, England, Frankrike och Turkiet, som ska övervaka att Saddam Hussein inte flyger över södra Kurdistan, vänder ryggen till när Turkiet flygbombas samma område.

Kurdiska skolor

Trots de svåra förhållandena försöker flyktingarna leva ett så vanligt socialt liv som möjligt. I lägret finns fem skolor för ca 500 elever. Barnen får undervisning på kurdiska, vilket är förbjudet i Turkiet. Det finns väldigt lite skolmaterial i den mening som vi svenskar avser, t ex papper och pennor eller tavelkritor. Det är lärarnas kunskaper som är skolmaterialet. En lärare som flytt hit berättar om problemen med att undervisa i lägret:

– De flesta skolor i turkiska Kurdistan används av MIT (turkiska Säpo). Lärarna är i själva verket agenter som ska hålla ögon och öron öppna för barn med misstänkta föräldrar. De kurdiska barnen blir mycket illa behandlade av sina lärare, slagna och kallade för "dumma kurder". Här slår vi inte våra barn, och de blir som tokiga innan de lärt sig respektera oss ändå.

Fruktansvärda minnen

Under våra dagar i flyktinglägret fick vi höra många berättelser om hur Turkiets övergrepp mot den kurdiska befolkningen går till. En kvinna, Beyvin Sengul, berättade om vad som hänt hennes hemby, Siris, som ligger nära Uludere vid gränsen till Iran.

– Några dagar före kommunalvalet i mars 1994 bombades vår by av flyg och helikoptrar. 25 bybor skadades, nio dödades. Samma dag flydde vi alla upp i bergen och lämnade allt bakom oss, djur och egendom. Senare fick vi veta att våra hus brändes ned av militären. Under flykten blev vi beskjutna av granatkastare och ett barn dog, ett annat vårdas fortfarande på sjukhus.

Innan luftangreppet hade byns befolkning levt under ständig terror sedan 1990. Då för-

stördes byn för första gången av turkisk militär, men byborna återvände den gången och byggde upp husen. Sedan kom militären tillbaka och krävde att byborna skulle bli byvakter. Byborna vägrade och då började terrorn.

– Folk togs till militärstationen för upprepade förhör, och om de inte agerade tjänstvilligt nog så togs deras barn till förhör, berättar Beyvin.

Kvinnorna i byn utsattes dagligen för olika repressalier.

– Det hände att militären stormade in i hemmen, och drog ut oss kvinnor på gatan. Vi blev slagna och förnedrade, en del avklädda. Ibland hotade de att våldta oss. En natt korsfästes en man av militären. En dag gjordes skolan om till tortyr-central. Alla skolbarn samlades ute i snön, militären sprutade kallt vatten över dem och tvingade dem att stå kvar flera timmar. En del dog, många blev sjuka.

Medan Beyvin berättar vaggas hon sitt minsta barn i famnen.

– Här i lägret behöver barnen inte vara rädda längre, men när flygplan och helikoptrar cirklar över bergen i närheten då händer det att barnen skriker och blir rädda. Vi talar dagligen om det som hänt, det glömmar man aldrig. När vi får besök pratar vi om våra upplevelser, hela familjen, förklarar Beyvin och börjar gråta så att hon inte kan berätta mer. Men när hon går ut ur tältet vänder hon sig om:

– Vi berättar inte allt, kanske bara hälften, säger hon och ler genom tårarna.

Vårt intryck var att hos flyktingarna från norra Kurdistan i lägret vid Haftanin var hoppet ändå stort. I södra, irakiska, Kurdistan talade många av de vi mötte om att flytta till Europa, till Sverige, många hade gett upp allt hopp om förbättring för landet. Men i norra Kurdistan pågår en framgångsrik kamp, och flyktingarna hoppas själva kunna återvända till ett fritt Kurdistan inom en snar framtid.

att hjälpa till med i Atrush. Det femte och sjätte kravet, var att Europa ska upphöra med allt politiskt, ekonomiskt och militärt stöd till Turkiet, och att Turkiet ska förhandla med PKK. FN har svarat att de inte kan fatta politiska beslut, men att kraven förts vidare till Genève.

– Vi har inte så stort förtroende för FN, säger Kerim, och inte så stort hopp om att de ska hjälpa oss heller. Vi tror att vi kan uppnå dessa mål själva, utan FN.

Medlemmarna i den politiska flyktingkommittén tycker att organisationerna som arbetar för mänskliga rättigheter i Europa inte sköter sitt arbete.

– De är mycket passiva, besöker inte våra byar, och ser inte vad som händer. De sitter i Europa och har förutfattade meningar.

Nästan alla flyktingar som vi talade med var mycket besvikna på FN och på "världsopinionen". Turkiet bombade så gott som dagligen bergen ovanför lägret, och hade ti-

Den kurdiska revolutionens arv

Den nationella befrielseörelsen i norra Kurdistan växer i omfattning. Tusentals människor deltar i kampen, förvissade om att en kurdisk revolution är på väg att genomföras. Mycket talar för att de kommer att få rätt. Men vad skulle en sådan revolution innebära? Hur kommer det kurdiska samhället att utvecklas efter en eventuell seger i befrielsekriget?

De nuvarande ekonomiska och sociala förhållandena är ett resultat av historien. De har formats genom otaliga konflikter och bildar nu den materiella förutsättningen för de sociala konflikterna i framtiden. Utformningen av ett framtida "fritt och självständigt Kurdistan" kommer att påverkas av många politiska faktorer – den militära händelseutvecklingen, politiska förhandlingslösningar och PKKs ideologi – men först och främst att vara en förlängning av dagens samhälle. Den kurdiska revolutionen bär med sig ett tungt arv bestående av feodala, koloniala och patriarkala makterelationer. Det antagandet ligger bakom den här historieskrivningen.

1500-1850: Det feodala samhällets uppbyggnad

Från och med 1500-talets början är de områden som till övervägande del bebos av kurder belägna i gränsområdet mellan det osmanska – de nuvarande turkiska, syriska och irakiska delarna av Kurdistan – och det persiska riket, vilket idag motsvarar den iranska delen. Den samhällsstruktur som utvecklades, i mötet mellan de nya centralmakterna och ett självförsörjande feodalt stam-samhälle, bestod i stort sett intakt fram till mitten av 1800-talet.

Det kurdiska samhället var under denna tid feodalt. På det politiska planet var det organiserat i furstendömen. Miren, som i egen hög person regerade furstendömet, var samtidigt den osmanske eller den persiske härskarens vasall. Furstendömena var relativt självständiga gentemot centralmakterna på grund av en otillräcklig statlig förvaltning. Och genom ett taktiskt utnyttjande av de ständiga konflikterna mellan de båda rikena kunde mirerna bli i det närmaste självstyrande.

Sett till social struktur och den politiska maktens organisering utgör de kurdiska furstendömena en avbild av det osmanska respektive persiska riket, som i sin tur uppvisar slående likheter med den klassiska europeiska feodalismen. Ett furstendöme var uppbyggt av stammar, som av militära eller ekonomiska orsaker gått samman. Stammen kan sägas vara den grundläggande sociala enheten i samhället. Den var som ett samhälle i miniatyr, med en egen ekonomi, en tydlig hierarkisk struktur och territoriella gränser. Stammen hölls ihop av gemen-

samma ekonomiska verksamheter, lojalitet på basis av släktskap, feodala tankemönster samt stamledarens personliga maktutövning. En stams storlek och sammansättning kunde variera betydligt, beroende på den politiska utvecklingen (centralmakternas ingrepp, stamledarens militära framgång och liknande).

Men långtifrån alla var organiserade i stammar. En viktig skiljelinje i det kurdiska samhället, vad gäller status och ställning, gick mellan att tillhöra en stam och att inte göra det. De flesta stammedlemmar på den tiden var nomadiserande boskapsskötare, och det förekom att man drygade ut inkomsterna genom väpnade överfall. Den del av befolkningen som inte tillhörde någon stam var bofasta bönder, som enbart hänvisades att bruka jorden och betala skatt till den stamledare/länsherre vars inflytande de stod under. Även om också många stammedlemmar var fattiga och deras arbetskraft exploaterades, stod de över de enkla bönderna som inte tillhörde någon stam. Stamtillhörigheten markerade en delaktighet i det samhällskikt som handskades med vapen och som, inte minst av den anledningen, hade mer att säga till om. De stamtillhöriga männen kunde profitera på ställningen som en sorts krigarklass.

Stamledarens politiska makt grundades i hans - för det var alltid en man - funktion som militär ledare, medlare i konflikter inom stammen och i vanliga fall även ställningen som vasall i förhållande till någon av centralmakterna. Denna politiska maktställning tillförsäkrade stamledarna en omfattande ekonomisk makt. I motsats till dagens koloniala situation var exploateringen på den här tiden en intern kurdisk angelägenhet. Stamledaren fastställde vilka lojalitetsbetygelser, gåvor, skatter och arbetsprestationer som skulle avpressas de underlydande med hjälp av de utom-ekonomiska tvångsåtgärder som kännetecknar feodalismen.

Jordbruk och boskapsskötsel var de helt dominerande näringarna. Hantverket i städerna hade en underordnad roll, och tillföll etniska och religiösa minoriteter såsom armenier och judar. Handeln var dåligt utvecklad och kontakten mellan stad och landsbygd över huvud taget begränsad. Byn var den grundläggande ekonomiska enheten. Byarna på landet var i stort sett självförsörjande. Marken ägdes gemensamt, de ekonomiska

besluten fattades på bynivå och skatterna avkrävdes inte enskilda individer utan hela byn. Hushållet bestod vanligen av en kärnfamilj eventuellt utökad med någon nära släkting. Då som nu rådde en strikt arbetsdelning mellan könen. Både i familjen och i det offentliga livet fattades besluten av män, med följden att kvinnor konsekvent exploaterades och förtrycktes.

1800-talet:

Det osmanska rikets reformer

I mitten av 1800-talet förändras det kurdiska samhället på flera sätt. Det sker som en konsekvens av det osmanska rikets militära ockupation och kontakten med den europeiska kapitalismen, inte genom samhällets egen konfliktodynamik.

Under 1800-talets första hälft krossas de kurdiska furstendömena. Bakgrunden är att det osmanska riket genomför en mängd reformer, i ett försök att förhindra statens inre kollaps och som ett svar på trycket från de dåvarande imperialistmakterna, Storbritannien, Frankrike och Ryssland. Centralmakten stärks, förvaltningsstrukturen görs tätare, skattesystemet läggs om, militärtjänstgöringen utökas och den privata äganderätten av jord genomdrivs successivt. De kurdiska furstendömena måste undanröjas därför att de står i vägen för denna utveckling. Många stammar och stamledare motsätter sig förlusten av makt och oberoende och väljer att göra uppror. Först sedan den osmanska armén slagit ner upproren samt ockuperat landet kan reformerna genomföras.

Detta innebär en försämrning av levnadsvillkoren för större delen av den kurdiska befolkningen. Vid sidan om de redan betungande avgifterna till den lokala stamledaren måste man nu dessutom betala skatt till det osmanska rikets utsända representanter. Många män inkallas till militärtjänstgöring för statens räkning. Det skapas speciella kurdiska arméenheter, Hamadiye-regementen, som snabbt gör sig kända för sina plundringar på landsbygden. Konflikterna mellan olika stammar ökar i samband med furstendömenas sönderfall. Det blir möjligt för shejker, religiösa ledare som redan tidigare hade en stark position i det feodala samhället, att utnyttja den situation som uppstår i och med att de överordnade (kurdiska) strukturerna försvinner. De får en vik

Derkar

tig politisk roll i samband med både konfliktlösning och upprorsförsök.

I mitten av 1800-talet, efter den industriella revolutionen i Europa, kommer de kurdiska områdena för första gången i kontakt med kapitalismen. Hantverket i städerna slås ut av billiga, importerade konsumtionsvaror. Importen från Europa tas i anspråk av etniska och religiösa minoriteter som i andra sammanhang är diskriminerade. Någon inhemsk kapitalistisk utveckling sätts inte igång; istället ökar den feodala utsgningen, i syfte att underhålla de byråkratiska och militära skikten inom det osmanska riket.

Det privata ägandet av jorden genomdrivs i etapper från och med senare delen av 1800-talet. Detta förstärker klasskillnaderna och upphäver det traditionella brukandet av jorden på basis av bygemenskapen. Män med inflytelserika positioner i stamsamhället låter registrera stora jordegendomar i sina egna namn, som ett led i det ömsesidiga samarbetet med centralmaktens lokala befattningshavare. Därigenom koncentreras den ekonomiska makten till stamledare och shejker, som plötsligt blivit godsägare, medan bönderna fråntas sina sekelgamla rättigheter och tvingas arrendera jorden.

Stamorganisationen som sådan består trots alla förändringar; stammen och det tänkande som ligger till grund för denna bestämmer fortfarande de flesta kurdiska människors liv.

Efter 1918: Den koloniala politiken

Efter första världskriget delas Mellanöstern mellan Storbritannien och Frankrike. I ruinererna efter det osmanska riket uppstår den nuvarande turkiska republiken, men först sedan de utländska ockupationsmakterna drivits ut ur landet. Kurdistan fördelas, och

den största delen hamnar inom den turkiska republikens gränser. Storbritannien lägger beslag på de nuvarande irakiska delarna, där, som man just upptäckt, mycket stora oljefyndigheter är belägna. Frånsett den koloniala exploateringen av råvaror och arbetskraft, var det stor skillnad på den turkiska och brittiska politiken gentemot den kurdiska befolkningen. Den brittiska regeringen fullföljde traditionen att så långt möjligt utnyttja de feodala maktförhållandena inom det kurdiska samhället för att upprätthålla kontrollen. Förordningar utfärdades som överlät förvaltning, rättsskipning och beskattning på lokala stamledare. Mustafa Kemal, den samtida enväldshärskaren i Turkiet, bedrev däremot en politik som syftade till tvångsintegration. I den statsideologi som bär hans namn, kemalismen, framhävs den turkiska nationalismen, varför kurder bosatta i Turkiet är utsatta för ett specifikt etniskt förtryck sedan 20-talet.

Men också den turkiska regeringen utnyttjar den kvarlevande feodala strukturen, till vilken den intar en dubbel hållning. Å ena sidan utövas en hård repression mot somliga stamledare och shejker, i den ekonomiska moderniseringens namn eller därför att de vägrar samarbeta med den turkiska armén, som ockuperar området sedan det sista i en lång rad av kurdiska uppror slagits ned 1938. Å andra sidan utnyttjas samarbetsvilliga stamledare och shejker för att verkställa den statliga politiken ute i byarna och i ekonomiskt avseende får de en viktig roll som kompradorskikt (en inhemsk borgarklass som är beroende av det turkiska kapitalet).

Det är först på 50-talet som kapitalismen definitivt bryter genom i Kurdistan. Stamstrukturen har långsamt urholkats av de kapitalistiska produktionsförhållandenas utbredning, som tillsammans med utbildningsvä-

sendet även underminerat den feodala ideologin. Den härskande klassen i stamsamhället har förvandlats till kapitalistiska jordägare, affärsmän och statliga administratörer, och den feodala utsgningen har på de flesta håll ersatts av den strikt ekonomiska relationen mellan kapital och arbete. Den nyligen inledda mekaniseringen av jordbruket gynnar de stora jordägarna och välbärgade stadsbor som investerar i jordbruksmaskiner. Bönderna som inte har råd att köpa in skördemaskiner blir antingen enkla lantarbetare, arrendatorer eller helt arbetslösa. Numera återfinns självägande bönder nästan bara i de otillgängliga bergsområdena.

Jordbrukets rationalisering framtvängde en flykt från landsbygden. De bönder som gjorts överflödiga genom införandet av skördemaskiner söker sig in till städerna. Men på grund av den koloniala strukturen skapas få arbetstillfällen i de kurdiska städerna, vilket leder till en massutvandring. "Det finns ett kurdiskt proletariet och även ett kurdiskt industrikapital, men utanför Kurdistan", skriver den holländske sociologen Martin van Bruinessen. Det kurdiska proletariet återfinns i Turkiets storstäder och i Västeuropa. Idag lever över en halv miljon kurder i Västeuropa; de utvandrade fr o m 60-talet till industriella centra, främst i Västtyskland, och blev erbjudna de allra sämsta arbetsvillkoren.

Den kurdiska ekonomin hålls i en beroendeställning genom den koloniala politiken, som kan spåras tillbaka till kapitalägarna i de regionala centralmakterna (och i förlängningen till kapitalets planeringsbord i den riktigt rika världen). Därför uppkommer ingen självständig ekonomisk utveckling i Kurdistan, än mindre någon industriell utveckling. Det rör sig om klassisk ekonomisk kolonialism. Olja och andra natur-

fyndigheter utvinns, tobak och bomull odlas på stora plantage i turkiska statsföretags regi, under utnyttjande av billig arbetskraft. Vinsten som uppstår överförs till Istanbul eller Ankara och investeras på nytt, men företrädesvis utanför de kurdiska områdena.

Upprorshistoria

Parallellt med förtrycket löper en lång tradition av uppror i den kurdiska historien. Det nuvarande upproret i den turkiska delen av Kurdistan lär vara det tjugononde i ordningen sedan den turkiska republikens grundande! Upproren kan förefalla lika till det yttre, men deras karaktär har skiftat genom åren. Revolterna har burits upp av olika sociala grupper och artikulerats i skilda ideologiska riktningar. Vi ska se närmare på några av de viktigare kurdiska upproren i Turkiet och Irak, för att belysa det nuvarande upproret ur ett historiskt perspektiv.

Väpnat uppror är inte den enda formen för motstånd i Kurdistan. Det finns ett antal motsättningar i det kurdiska samhället, som hittills tagit sig andra uttryck än väpnade uppror. Men vår kunskap om de konkreta formerna för klasskamp och kvinnokamp är högst fragmentarisk, så den historien får skrivas av andra. Dessutom är det ett genomgående drag hos de många upproren, att de först och främst har riktats mot de främmande, dvs icke-kurdiska förtryckarna. Uppgörelsen med de egna förtryckarna – stamledare, shejker, affärsmän, godsägare och män i allmänhet – har fått stå tillbaka, därför att samma människor har spelat en ledande roll i kampen mot det utländska herraväldet och därför att detta understrukit vad som förenar alla kurder.

Idén om en kurdisk nation

De kurdiska upproren på 1800-talet, från revolten i Rewanduz 1831-35 till Ubeydullah 1881, ska ses i ljuset av den traditionella stampolitiken. Det var stamledare som reagerade på centralmaktens intrång – de såg sin politiska makt och sina ekonomiska förtjänster hotade. Likt andra statsmän mobiliserade de vapenföra män som stod under deras direkta inflytande och försvarade sitt "oberoende" med militära medel. Centralmakten, å sin sida, allierade sig med andra, närbelägna kurdiska stammar, som efter bästa förmåga hjälpte regeringsarmén att krossa upproret, i utbyte mot materiell kompensation. Detta betraktades inte som något förräderi mot en gemensam kurdisk sak utan bara som en del av den politiska ordningen i området, med traditioner flera hundra år tillbaka i tiden.

Idén om en kurdisk nation formulerades för första gången i aristokratiska kretsar i början av det här seklet. Det skedde oberoende av en annan betydelsefull händelse, massakern på armenier under första världskriget. Inte desto mindre skapas en försättningsgarna för idéns förverkligande – ett landområde med en någorlunda enhetlig kurdisk befolkning – när den armeniska befolkningen i stor omfattning deporteras och

avrättas av den osmanska armén, understödd av Hamadiye-regementen.

1925 utbryter det första upproret med inslag av kurdisk nationalism. Det sker i den del av Kurdistan som hamnade inom den turkiska republikens gränser vid uppstyckningen av de kurdiska områdena. En viktig bevekelsegrund var den kemalistiska politiken, skärpningen av det etniska förtrycket. Men i upproret artikuleras också andra intressen vid sidan om det nationella självbestämmandet. Det finns ett starkt religiöst inslag; många revolterade mot sekulariseringen och de anti-islamiska åtgärderna, som också tillhörde kärnan i den kemalistiska politiken. Dessutom hade upprorets ledare, shejk Said, en religiös bakgrund och auktoritet – det hände till och med att messiasföreställningar, som var en del av den folkliga religionen, överfördes på honom personligen. De stampolitiska elementen levde också kvar i 1925 års uppror. Initiativtagarna till upproret planerade en landsomfattande resning och försäkrade sig om aktivt stöd från flera viktiga stamledare. Men i verkligheten var det nära nog enbart de zaza-språkiga stammarna norr om Diyarbakir som deltog helhjärtat. Centralregeringens beprövade taktik, att spela ut olika stammar mot varandra, bidrog till att många stamledare förhöll sig passiva medan några stödde den turkiska armén. Kvinnor och icke stamtillhöriga bönder deltog inte alls i upproret på grund av den feudala inramningen. De var inte tillfrågade och det var inte heller deras intressen som stod på spel.

Stampolitiken och storpolitiken

I norra Irak inleddes 1961 ett uppror som skulle utmynna i den serie av väpnade konflikter som präglade den irakiska delen av Kurdistan ända fram till idag. Stamkaraktären är fortfarande framträdande i detta kurdiska uppror. Upprørsledarna har alla kommit från familjer med en maktställning inom stamstrukturen, och de viktigaste politiska partierna – KDP och PUK – är också fast förankrade i denna. Vidare har den irakiska regeringen hela tiden underblåst stamkonflikter. När upproret var som mest omfattande i mitten av 70-talet slogs flera tusen kurder på Baath-partiets sida. Och till råga på allt blev stamledarna bricker i händerna på omväxlande den sovjetiska och amerikanska regeringen, i spelet om olja och inflytande i Mellanöstern. Den feudala makt-kampen överlagrades med imperialistiska ingrepp och intressen.

De som stod bakom upproret var fast i stampolitiken och storpolitiken men vägledades av tanken på en självständig kurdisk nation. Betingelserna för den kurdiska nationalismen var gynnsammare i Irak än i Turkiet, där allt som var specifikt kurdiskt undertrycktes av myndigheterna. I Irak framträdde kurdiska nationalisterna som en viktig maktfaktor, särskilt efter den irakiska revolutionen 1958, som störtade den brittiska lydregimen. Den nya regimen vilade på en

bräcklig koalition mellan det irakiska kommunistpartiet, arabiska nationalisterna samt kurdiska nationalisterna organiserade i KDP. Redan från början fanns en inbyggd intressekonflikt, och när det visade sig att nationella kurdiska intressen inte tillgodosågs, tog KDPs partiledning och Mustafa Barzani, en erfaren gerillaledare, initiativet till ett uppror mot regeringen i Bagdad.

Den irakiska revolutionen 1958 och det nationalistiska upproret i den irakiska delen av Kurdistan på 60-talet ska ses mot bakgrund av den omfattande klasskampen på landsbygden under 50-talet. Från hela 50-talet finns rapporter om att fattiga bönder gick samman och utmanade godsägarnas makt. Stora jordägare förde och jord-occupationer var vanligt förekommande. Aktivister från det förbjudna irakiska kommunistpartiet, den starkaste politiska kraften i motståndet mot regimen, reser runt på landsbygden och de är en bidragande orsak till böndernas organisering.

Det fanns både ett antikapitalistiskt och ett antifeodalt moment i böndernas kamp, eftersom många stora jordägare också hade viktiga positioner i stamstrukturen. Efter revolutionen omvandlades några av impulserna till statlig politik när kommunistpartiet såg till att den nya regeringen påbörjade ett jordreformprogram. Men de sociala processerna kommer av sig i och med upproret; efter 1961 sker ingen omfördelning av jorden och ingen organiserad klasskamp i de kurdiska delarna av Irak. Stamledare och storgodsägare befäster sina positioner i samhället och tar kommandot över ett väpnat uppror i vilket fattigbönderna inte deltar. De sociala frågorna är inget tema längre. Upproret artikuleras i nationella banor, samtidigt som människor i egenskap av kurder drabbas av den irakiska arméns urskillningslösa upprorsbekämpning.

De nya inslagen

Efter årtionden av kolonial exploatering och ett specifikt etniskt förtryck växer det nationella medvetandet på 70-talet även bland kurder i Turkiet. Det är en direkt följd av upproret i norra Irak, där kurdisk milis under Barzanis ledning i en följd av år – och delvis framgångsrikt – hävdade idén om en kurdisk statsbildning.

Utbredningen av det nationella medvetande inträffar samtidigt med att 70-talets vänstervåg når alla delar av Kurdistan. Vid sidan om de traditionella kurdiska partierna bildas nu partier som baserar sin politik på en marxist-leninistisk ideologi, som hämtats från olika håll i världen. I Turkiet leder detta till en konflikt – en av många – inom den omfattande vänsterrörelsen. Det sker en uppdelning mellan å ena sidan "turkisk vänster", som inte erkänner existensen av ett specifikt etniskt förtryck av kurder eller det berättigade i en organisatorisk lösning som skulle innebära att Turkiet delas, och å andra sidan "kurdisk vänster", som förenar marxismen-leninismen med den kurdiska nationalismen/kravet på nationellt självbe-

stämmande.

Större delen av såväl den turkiska som den kurdiska vänstern går under i den våg av repression som sveper över landet efter militärkuppen 1980. Men just som kyrkogårdsfriden ser ut att ha lagt sig, närd av besvikelser, inleds ett uppror som ännu inte krossats utan istället växer i omfattning för varje år som går under 90-talet. Detta uppror skiljer sig på flera sätt från tidigare kurdiska uppror.

Kvinnor och enkla bönder deltar på många nivåer inom den nationella befrielse-rörelsen, vilket överskrider de tidigare upprorrens feodala inramning. Enligt PKK består en tredjedel av gerillan av kvinnor; varav flera hundra har organiserat sig i separatistiska kvinnoenheter. Det har en upplösande inverkan på de traditionella patriarkala maktstrukturerna. Mobiliseringen av fattiga bönder leder till att de feodala beroendeförhållandena på landsbygden ifrågasätts. Det finns också ett visst deltagande av etniska minoriteter såsom assyrier och armenier, vilka under alla år förtryckts av den kurdiska majoritetsbefolkningen. Maktrelationerna inom det kurdiska samhället rubbas dessutom av den turkiska arméns upprorsbekämpning. Traditionella strukturer slås sönder, genom avfolkningspolitiken och militärens vrinskränkta befogenheter, och den ekonomiska exploateringen avstannar. Efter kriget måste ett nytt samhälle i alla händelser byggas upp från grunden.

Det finns ett klart samband mellan de nya inslagen i revolten och ideologin hos det politiska parti – PKK – som startade det väpnade upproret, byggde upp den nationella befrielse-rörelsen och idag utövar ett starkt inflytande över dess olika grenar. PKKs politik har uppmuntrat kvinnor, bönder och

andra förtryckta grupper att delta, och ideologin har bidragit till att det nuvarande kurdiska upproret är det första med socialistiska och, på senare tid, feministiska inslag.

Antiimperialismen är ett annat nytt inslag. Alla föregående kurdiska uppror har varit avhängiga av stödet från stater som för egen del utnyttjat upproren i stormaktskonkurrensen, på regional eller global nivå. Det har lett till tvära byten av allianspartners och en förbehållslös anpassning till den imperialistiska ordningen. Ibland ledde det till direkt undergång, som när den iranska regeringen plötsligt drog tillbaka allt stöd till Barzani's gerilla-armé 1975, i utbyte mot att regeringen i Bagdad avträdde landområden vid Persiska viken. Dagens uppror i den turkiska delen av Kurdistan är däremot inte avhängigt av stödet från någon regering. Och det riktar sig inte enbart mot den turkiska kolonialmakten utan i förlängningen också mot en imperialistisk ordning. Bakom generalerna i Ankara står mäktiga ekonomiska och politiska intressen; det rör sig om fransk rustningsindustri, amerikanska oljebolag, tyska utrikesministrar, Internationella valutafonden och så vidare. Alla ger sitt bidrag till krigföringen och har sitt specifika intresse att bevaka. Kurdistan har en nyckelposition i Mellanöstern, och en revolution skulle omedelbart hota den ordning i regionen som fastlades av västvärldens regeringar med hjälp av gulfkriget 1991. Därför kommer också upproret, om det resulterar i en kurdisk revolution, att utsättas för ett masstvt anpassningstryck.

Flera uppror på samma gång

Medan turkiska militärförläggningar angrips ifrågasätts arbetsfördelningen inom hushål-

let, medan befrielse-rörelsens ledning gör diplomatiska utspel lär sig fattiga bönder att hävda sina egna intressen. Det handlar egentligen inte om ett uppror utan om flera. Kamperna utspelas parallellt med varandra, på olika plan.

De nya inslagen i de kurdiska upprorrens historia läggs till de gamla. Socialistiska och feministiska strävanden existerar jämsides med nationalistiska och stampolitiska element. Den breda befrielse-rörelsen rymmer ett antal motsägelser; socialismen kolliderar med nationalismen, feminismen med upprorrens patriarkala strukturer. Och i praktiken prioriteras Kurdistans frigörelse från den turkiska kolonialmakten framför upphävandet av klass- och kvinnoförtrycket. Logiken

i krigsmobiliseringen gör att befrielse-rörelsens ledning drar sig för att utmana maktstrukturerna inom det kurdiska samhället och hellre anknyter till en populistisk kurdisk nationalism.

Det är viktigt att vara medveten om motsägelserna. För då blir det möjligt att inta ett nyanserat förhållningssätt och stödja de riktigt intressanta tendenserna inom den kurdiska befrielse-rörelsen. Den kanske allra mest centrala paradoxen rör den nationella befrielsens dynamik – och bildar en *hypotes* som sträcker sig in i framtiden. Befrielse-rörelsens ledning kommer inte att tematisera skiljelinjerna inom det kurdiska samhället, det bestående klass- och kvinnoförtrycket, eftersom det står i motsättning till den mobilisering av hela det kurdiska folket – inklusive de resursstarka delarna – som bedöms vara nödvändig för en seger i kriget mot den turkiska staten. Men oavsett om befrielse-rörelsens ledning vill det eller inte så har själva befrielsekampen satt igång processer som kommer att påverka utvecklingen i framtiden. Politiseringen, kamperfarenheterna och självförtroendet som växt fram bland alla dem som bär upp revolten, främst kvinnor och bönder, motverkar att ett självständigt Kurdistan blir ännu en nationalstat i imperialismens nät. Den politiska medvetenheten och stoltheten hos kvinnorna som ingår i de separatistiska enheterna inom gerillan gör att de aldrig mer kommer att inordna sig i de traditionella patriarkala strukturerna, i alla fall inte utan kamp. Av liknande orsaker kommer fattiga bönder som politiserats inte att acceptera det feodala förtrycket på landsbygden, medan de miljon-tals människor som tvingats fly till städernas slumområden fortsätter att ställa krav på en människovärdig tillvaro. □

Befrielseörelsens historik

PKK danades i det speciella klimat som utgjordes av Turkiets sjuttioal. Ursprunget har satt sin prägel på organisationen, trots att många av de ursprungliga medlemmarna är döda och att partiet numera leder en omfattande, nationell befrielseörelse.

Turkiet på 70-talet

Den turkiska militären genomförde 1971 sin andra statskupp, sedan parlamentariskt flerpartisystem infördes i landet på 50-talet. Hösten 1973 släppte militären ifrån sig makten och under resten av 70-talet kom två högerextremistiska partier att ha stort inflytande i parlamentet. Det var MSP (Nationella Frälsningspartiet), som var muslimska fundamentalister, och MHP (Nationalistiska Aktionspartiet), ett rent fascistparti, mera känt för sitt väpnade ungdomsförbund *Grå Vargarna*.

Efter militärregimen och som ett direkt resultat av denna formerades 1974 *Dev Genc* (Revolutionär Ungdom). *Dev Genc*, som var en studenterörelse, splittrades senare upp i olika vänstergrupper, bl a *Dev Sol* (Revolutionär Vänster) och *Dev Yol* (Revolutionär Väg), men även PKK hade sitt ursprung i *Dev Genc*. Många av dessa vänstergrupper tog senare upp den väpnade kampen mot den turkiska staten och för att få en förmimelse av styrkan kan nämnas att från *Dev Genc*s bildande i september 1974 fram till militärkuppen 1980 förekom ca 9000 sammanstötningar och väpnade konflikter. I denna siffra är även högerextrema aktioner inräknade.

På 1:a maj 1977 deltog cirka 200 000 människor i fackföreningen DISKs demonstration på Taksimtorget i Istanbul. Från hustaken runt omkring sköt högerextremistiska krypskyttar rakt in i demon, panik utbröt och 37 personer dödades.

I januari 1980 utbröt väpnade konflikter mellan militanta DISK-arbetare på Taris textillfabrik i Izmir, Turkiets tredje största stad, och tusentals inkallade soldater. Konflikten spred sig till andra delar av staden och studenterna anslöt sig till striderna.

I början av 1980 rapporterade 31 av Turkiets 67 provinser löpande om *befriade zoner*, dvs områden dit säkerhetsstyrkorna inte längre hade tillträde. En av de mest uppmärksammade var kuststaden Fatsa, som stod under *Dev Yols* kontroll i flera månader, tills militären stormade staden i juli 1980 och arresterade 300 "terrorister", däribland stadens nye borgmästare.

Partiya Karkaren Kurdistan

PKK eller *Kurdistan Arbetarpartis* ursprung kan spåras till ett lokalt *Dev Genc*-möte i Ankara 1974, där både kurdiska och turkiska studenter deltog. Abdullah (Apo) Öcalan var från början gruppens ledare, som tog sig namnet *Ankara Democratic Patriotic Association of Higher Education - ADYÖD*. Gruppen blev mer känd som *Apoister*.

Redan 1975 började Apoisterna att resa till de kurdiska delarna av Turkiet. De valde att börja med städerna Gaziantep, Tunceli och Urfa, där de höll möten med studenter, arbetare och lokala ungdomar.

1977 hade Apoisterna ett möte i den kurdiska staden Diyarbakir, där de producerade ett program kallat *Vägen för den kurdiska revolutionen*.

Den 18 maj 1977 mördades Haki Karer, en av Apoisternas grundare, i staden Gaziantep av den kurdiska organisationen *Sterkasor*, Röda Stjärnan. Detta ledde i slutändan till att Apoisterna i Gaziantep lämnar organisationen och bildar gruppen *Tekosin*, vars första ledare mördas av Öcalans grupp.

Den 27 november 1978 träffades Öcalan och hans följeslagare i byn Fis utanför Diyarbakir för att grunda PKK. Tidigare hade det använts lite olika beteckningar om gruppen, som *Nationella Befrielsearmén* och *Kurdistan Revolutionärer*. Sju personer ingick i partiets första centralkommitté och Abdullah Öcalan valdes till General sekreterare.

Under 1978-80 koncentrerade PKK sitt arbete till tre regioner: (1) Gaziantep, Kahramanmaraş och Malatya, (2) Urfa, Diyarbakir och Mardin, (3) Elazığ, Tunceli och Bingöl. Under dessa år etablerade sig PKK som den starkaste vänstergruppen i de kurdiska delarna av Turkiet. I vissa distrikt skapade PKK *befriade områden*, där de försökte att organisera folket och bekämpade de feodala strukturerna.

På 70-talet utgjorde inte statens säkerhetsstyrkor ett aktionsmål, eftersom partiet ansåg att det skulle äventyra uppbyggnadsprocessen inom organisationen. De angrep istället stora jordägare, fascister, kollaboratörer, stamledare med goda relationer till staten och ibland även vissa vänstergrupper.

I staden Batman organiserade PKK oljearbetarna i både legala och illegala fackföreningar. 1979 vann PKKs kandidat borgmästarvalet i staden. Textilarbetarna i Gaziantep och lantbruksarbetarna i Ceylanpinar var också i stor utsträckning organiserade i legala och illegala fackföreningar eller arbetarföreningar.

I provinsen Urfa styrde släkten Bucak enligt feodala principer, bönderna där var i princip livegna. PKK bedömde att förutsättningarna där var goda och började organisera bönderna för en väpnad revolt. Striderna pågick under flera år och städerna Hilvan och Siverek hamnade tidvis under PKKs kontroll, där utlyste PKK flera generalstrejcker.

12 septemberkuppen

Den 12 september 1980 genomförde militären sin tredje statskupp sedan 50-talet. De deklarerade att all form av politisk verksamhet var förbjuden 10 år framöver. Enligt militärens egna uppgifter arresterades 43 140 personer efter kuppen. Av dessa hamnade nästan 20 000 i militärdomstolar, varav 15 000 anklagades för medlemskap i vänstergrupper och för 729 mord, färre än 1000 anklagades för medlemskap i högergrupper och för 434 mord. Och 3177 anklagades för separatistisk verksamhet och för 224 mord, av dessa var 1790 medlemmar i PKK.

PKK drabbades, i likhet med den övriga vänstern, hårt av repressionen efter kuppen, hundratals medlemmar fängslades eller dödades. Men partiet lyckades trots allt överleva som politiskt rörelse, till skillnad från större delen av vänstern. En viktig faktor var att de fängslade PKK-arna fortsatte kampen i de turkiska fängelserna, huvudsakligen genom hungerstrejker.

Delar av den turkiska vänstern flydde till Europa, medan många av de PKK:are som undkom militärkuppen tog sig till Syrien.

PKK i exil

I juli 1981 höll PKK sin första kongress. På kongressen framkom kritik mot partiets agerande före militärkuppen, och man fastslog att de väpnade konflikterna med andra kurdiska grupper hade varit ett misstag.

1982 höll PKK sin andra kongress, där man drog upp riktlinjerna för en väpnad befrielsekamp. Efter kongressen skickades 300 partimedlemmar in i Turkiet, för att lära sig terrängen i bergen, knyta kontakter i byarna och samla uppgifter om den turkiska militären.

I juli 1983 undertecknade PKK en allians med KDP, *Kurdistan Demokratiska Parti*, som verkade i de kurdiska delarna av Irak, kallad "Principles of Solidarity". Där slog man bl a fast att USA-imperialismen var en gemensam fiende. Detta innebar att PKK nu kunde börja upprätta gerillaläger på gränsen mellan Turkiet och Irak. KDP hade själva tusentals *sk peshmergas* (gerillakämpar) i gränsbergen.

Gerillan går in i Turkiet

Den 15 augusti 1984 utförde *Hézên Rizgariya Kurdistan* (HRK) eller *Kurdiska Frihetsstyrkor* två koordinerade aktioner i städerna Eruh och Semdinli. PKK hade startat den nationella befrielsen av turkiska Kurdistan. Sista veckan i oktober utförde turkisk militär en vedergällningsaktion kallad

Operation Sun, då de attackerade påstådda PKK-baser i Irak. Enligt vissa uppgifter fanns det då uppemot 400 PKK-gerillakämpar och 17 000 KDP-peshmergas i bergsområdena. I december 1984 drog sig HRK tillbaka över vintern, till sina läger i norra Irak. I början rörde det sig inte så mycket om gerillakrig, utan mer om väpnad propaganda, då gerillanheterna vandrade runt mellan byarna och pratade med befolkningen.

1985 delades upp i tre olika operationer som innebar gerillaaktivitet i maj, juli-september och november. Gerillans offensiver under 1985 rönne inga större framgångar. Faktum är att gerillan var mycket nära att helt gå under.

21 maj 1985 meddelas bildandet av en folkfront kallad *Kurdistans Nationella Befrielsefront* – ERNK. ERNK hade väldigt liten betydelse fram till 1990, då den i samband med den kurdiska intifadan – *serhildan* – blev en massorganisation. Det är i ERNK man försöker att organisera alla kurder i dag. ERNK är uppbyggt av cirka tio förbund, bl.a. arbetar-, kvinno-, ungdoms-, affärs- och studentförbundet.

Under 1986 hade gerillan större propagandistiska framgångar än under de tidigare två åren. Två dagar efter en PKK-aktion mot en militärförläggning i Hakkariprovinsen i augusti, svarade Turkiet med flygattacker mot påstådda PKK- och KDP-baser i norra Irak. KDPs ledare Barzani hotade turkarna med vedergällning efter flyngreppet. Efter denna händelse började KDPs och PKKs relationer så smått att försämrats.

PKKs tredje kongress hölls i Libanon den 25-30 oktober 1986. Partiets bristande folkliga stöd sågs som det viktigaste problemet. Ute i byarna på den kurdiska landsbygden mötte gerillan dålig respons, och reaktionerna på marxism-leninismen präglades av oförståelse. Varken HRK eller ERNK hade bättre på detta, och därför beslutade man att bilda en ny organisation – *Kurdistans Folks Befrielsearmé* – ARGK. Formerandet av ARGK sågs som ett steg mot upprättandet av en folkarmé, med Vietnam som förebild.

Öcalan deklarerade att ARGK innebar realiserandet av det definitiva återvändandet till Kurdistan och att de från och med nu inte skulle lämna sitt land igen.

Ett annat beslut som fattades var att öka aktionerna mot byvaktssystemet, som hade skapats sommaren 1985. Kongressen slog även fast att de snart skulle börja upprätta befriade områden.

Våren 1987 inleder ARGK en våroffensiv mot byvaktssystemet, som närapå fullständigt knäcks av gerillans aktioner. Den 4 mars kommer Turkiets vedergällning, genom ett flyngfall mot baser i norra Irak.

1987 blev ett genombrott för gerillan och i de turkiska tidningarna tvingades man samma sommar erkänna att det pågick ett "fullskaligt gerillakrig i landets sydöstra delar". Gerillan koncentrerade sina insatser i regionerna Mardin, Siirt och Hakkari.

Hösten 1987 upphörde samarbetet mellan PKK och irakiska KDP, 1988, när kriget mellan Iran-Irak tog slut, fick tusentals irakiska kurder asyl av "humanitära" skäl i Turkiet. Anledningen var snarare att turkarna ville ha lite kontroll på KDP.

Vänstersamarbete

1988 ingick Dev Sol och PKK ett avtal om samarbete och praktiskt stöd. Detta första avtal bröt isen med resten av vänstern och sommaren 1989 hade PKK slutit avtal med ytterligare två vänstergrupper. Dev Sol och en av de andra grupperna hade väpnade grenar som verkade i Turkiet och ett samarbete med dem var naturligtvis intressant för PKK ur en rent praktisk synvinkel.

I maj 1988 undertecknade PKK och PUK, *Kurdistans Patriotiska Union*, ett avtal i Damaskus om ömsesidig "förståelse". PUK verkar i irakiska Kurdistan och ersatte samarbetet med KDP.

I maj 1989 utförde gerillan en aktion mot kolgruvan i Simak. Gerillagrupperna höll ett tal för arbetarna och förstörde bolagets bilar. 20 unga gruvarbetare följde på stående fot med gerillagrupperna upp i bergen.

Under de sex första månaderna 1989, utförde gerillan – enligt officiella myndighetsuppgifter – 258 aktioner, som kan jämföras med 315 aktioner under hela 1988.

I januari genomför gerillan en aktion mot en polisstation i staden Cizre, där två poliser dödas. Som hämnd massarresterar polisen omkring 3000 människor i staden, vilket leder till spontana demonstrationer och affärstängningar. I staden Silopi genomförs en demonstration i maj mot att militären attackerat civila bönder, under demon ropas även slagord till stöd för PKK. Detta var de första folkliga protesterna i området sedan militärkuppen.

1989 reorganiserades gerillan, på grund av problem inom vissa gerillanheter. Man införde detaljerade reglementen för gerillakämparna och försökte knyta gerillan och partiet närmare varandra. Rent praktiskt genomfördes detta genom att man anordnade lokala parti-gerillakonferenser i alla kurdiska provinser.

1989 växte behovet för PKK att kunna verka politiskt i städerna, de ville skapa en politisk front, som komplement till den militära. De hade försökt tidigare, men de som skickades till städerna blev nästan alltid arresterade. Öcalan uppmanar folket, våren 1989, att bilda hemliga folkkommittéer och ger förslag på hur. Senare skulle det visa sig att folk följde denna uppmaning i större utsträckning än någon vågat hoppas, vilket medförde att PKK kunde börja verka i städerna under 1990.

Serhildan, den kurdiska intifadan

Under våren 1990 sker en spontan folklig utbredning av upproret, vid sidan av gerillans verksamhet. Denna folkliga kamp kom att kallas för den kurdiska intifadan – *serhildan*. Kurdiska ungdomar kastade sten på säkerhetsstyrkorna, upprättade gatubarrika-

der och brände bildäck i bl a provinserna Mardin, Siirt och Elazig. Demonstrationer, strejker, skattebojkotter och affärstängningar genomfördes i många kurdiska byar och städer. Upprinnelsen till serhildan finner man i staden Nusaybin, där det efter en begravning av PKK-gerillakämpar i mars 1990 uppstod en spontan demonstration på 6000 personer som ropade slagord mot Turkiet, för PKK. Militären attackerar folkmassan, som försvarar sig med stenar. Åtta människor dödas.

På *Newroz*, det kurdiska nyåret, den 21 mars 1990 tågade tusentals människor genom Cizres gator, skrikandes slagord som "Ned med Turkiet" och "Länge leve det fria Kurdistan". Serhildan växte fram till 1992, då den kulminerade i stora massaker, där militären öppnade eld in i folkmassorna. Under denna period genomfördes 100-tals generalstrejker och affärstängningar i 42 städer. Vissa var spontana, andra var direkt utlysta av PKK. Ett tydligt tecken på att PKKs jämställdhetspolitik redan fått konsekvenser i kvinnors liv var att det oftast var kvinnor som ledde detta folkliga motstånd.

Folkkommittéerna kom att utgöra basen för PKKs politiska arbete i de kurdiska städerna och eftersom partiet nu prioriterade den *politiska fronten* framför den militära, började de skicka folk som anslutit sig till gerillan in i städerna.

1993, några dagar före *Newroz*, utlyser gerillan en ensidig vapenvila, som varar i 83 dagar, samtidigt som man säger sig vilja förhandla med Turkiet. Turkiet vägrar dock att förhandla, utan utnyttjar istället situationen militärt och försöker inringa gerillabaserna. Det är efter denna vapenvila som PKK börjar inleda diplomatiska kontakter i framför allt Europa. PKK hade visat att de ville ha en fredlig lösning.

1993 börjar kvinnorna inom gerillan att organisera sig separatistiskt, i kvinnoförband, som har egen utbildning och utför egna gerillaaktioner. Samma år hålls en kvinnokonferens med 700 delegater, däribland kvinnor från gerillan.

Vid vapenvilan 1993 bestod gerillan av cirka 10 000 människor, idag uppger man att den består av mer än 35 000 gerillakämpar. En förklaring till den stora expansionen sedan 1993 kan vara att militären sedan dess konstant ökat sina aktioner mot civilbefolkningen på landsbygden. De skövlar och bränner byar i en allt högre takt, vilket medfört att fler och fler sökt sig till gerillan.

Under 1994 började gerillan att uppnå *strategisk balans* gentemot den turkiska militären i fler och fler regioner och under 1995 räknar man med att uppnå strategisk balans i alla regioner i turkiska Kurdistan. Med strategisk balans menas att gerillan är i stånd att kunna besvara samtliga attacker från militären. Stadiet efter balans är offensiv, då man genom en mer konventionell krigföring, med en folkarmé, befriar Kurdistan.

Under 1994 utförde den turkiska militären en konstant offensiv, som bl a inneburit

dagliga flygbombningar av gerillabaser, utan nämnvärda resultat.

Våren 1995 rullade turkiska trupper in i norra Irak. USA och Ryssland gav sitt tysta medgivande. Den mark som turkisk militär nu skövlar och den civilbefolkning som dödas står under FN:s "beskydd", eftersom de härjar i den skyddszon som upprättades efter Gulfkriget, officiellt för att skydda kurderna mot Saddam Hussein. Rent militärt drabbas PKK knappast alls, det rör sig mer om ett skådespel för den turkiska hemmaopinionen.

Vid årsskiftet-94/95 bildades *Nationella Demokratiska Fronten*, en sammanslutning av alla större partier i irakiska Kurdistan, förutom KDP och islamisterna. Även PKK ingår i fronten. Enligt PKKs ledare Abdullah Öcalan, är det denna front som för det väpnade motståndet mot Turkiets invasion, och inte bara PKK-gerillan.

Den 8-27 januari 1995 höll PKK sin femte kongress, man uppger att den "blev en förnyelse- och reformkongress för partiet". På kongressen framkom det kritik mot byråkratin och centralismen inom organisationen. Man antog ett nytt partiogram, det gamla härstammade från 1978, fördjupade demokratin och deklarerade att befrielsekriget nu har ingått i sitt segerskede. Man beslutade också att inleda arbetet för utvecklingen av en revolutionär socialistisk internationell och inleda samarbete med ett brett spektrum av socialistiska, demokratiska och ekologiska organisationer.

PKK i Europa

Strax efter militärkuppen 1980 anlände flera av PKKs kader och sympatisörer till Europa. I Europa började man 1982 att ge ut partiorganet *Serxwebun* (Självständighet). Samtidigt inleddes försöken att organisera de kurder som är bosatta i Europa. 1984 bildades i Paris *Kurdistan - El Salvador kommittén* som gav ut tidsskriften *Kurdistan - El Salvador Rapport*.

I takt med utvecklingen i turkiska Kurdistan ökar sympatierna för PKK i Europa. 1990 bildas *Kurdistan Kommittéer* i nästan hela Europa. Kommittéerna bedriver opinionsarbete och knyter diplomatiska kontakter med politiska partier och regeringar. Efter vapenvilan 1993 inledde ERNK det diplomatiska arbetet på riktigt. En internationell byrå bildas och ERNK öppnar officiella representationer i Grekland, Italien, Spanien och Österrike.

Den 4 oktober 1994 arrangerade ERNK den tredje *Internationella Kurdistanfestivalen*, utanför Maastricht i Holland. Cirka 120 000 kurder från hela Europa deltog och alla gerillabaser i Kurdistan skickade hälsningar till festivalen.

□

PKKs ideologi

I PKKs manifest från 1978 beskrivs Kurdistan som "ett land där man utan en revolution inte lever bättre än djur".

PKKs ideologi utvecklas från början inom ramen för den dåvarande vänsterrörelsen och det växande nationella medvetandet bland kurder. "Revolutionen har två aspekter: en nationell och en demokratisk. Den nationella aspekten avser det koloniala herraväldet på det politiska, militära, ekonomiska och kulturella området. / ... / Den andra aspekten av revolutionen är den demokratiska. Målet med den demokratiska revolutionen är upphävandet av motsättningar som består sedan medeltiden, såsom feodalklassens och kompradorborgerskapets utslagning, stamväsendet, den religiösa sektoriseringen och den slavlika exploateringen av kvinnorna."

Maoismen

PKK var ursprungligen marxist-leninister, med dragning åt maoismen. Under årens lopp har maoismen blandats upp med andra ideologiska komponenter. Men maoismen är fortfarande synlig i målsättningen "den nya personligheten" och praktiseringen av offentlig kritik - självkritik. Den är också närvarande i tankefiguren att folket bildar en harmonisk enhet som förtrycks av härsarklassen.

Vilken status som marxismen-leninismen idag har inom PKK är något oklart för oss. Vi erhöi mycket olika svar när vi under resans gång ställde frågor som rörde socialismen till medlemmar och sympatisörer.

Nationalismen

Kärnan i nationalismen utgörs av kravet på en självständig statsbildning för de områden som till övervägande del bebos av kurder. Denna stat skulle fungera som ett skydd gentemot den koloniala exploateringen och det specifika etniska förtrycket, som kurder utsätts för av andra statsapparater och folkgrupper. Det ger den kurdiska nationalismen ett defensivt moment. Men det finns också andra inslag. Nationalismen uppvärderar allt "kurdiskt" och betonar samhörigheten mellan kurder i egenskap av kurder. Det uppstår en lojalitet på basis av nationen, som bryter upp den lojalitet som grundar sig i klassen eller stammen (eller andra kollektiv).

Fanonismen

Det betonas ständigt att tidigare, innan upproret -84, var alla kurder förtryckta på ett sådant sätt att de saknade självförtroende och respekt för sig själva som människor och kurder. Under det Algeriska befrielsekriget satte Frantz Fanon namn på detta fenomen: den koloniserade människan som internaliserat kolonistatörens förtryck och förakt. En följd är att konflikten inte tas med kolonistatörerna, som upplevs vara helt överlägsna, utan med människor som befinner sig på ens egen nivå, dvs andra koloniserade. Det första steget i frigö-

relseprocessen, det våldsamma angreppet på kolonistatören, innebär också en akt av självuppvärdering, som markerar ett brott med det tidigare livet. Under resan fick vi ofta höra att efter upproret har kurderna - framför allt männen? - återerövat sitt värde och sin identitet. Denna återupprättelse är också ett led i skapandet av en ny personlighet.

Feminismen

PKK framhäver vikten av kvinnornas frigörelse. Det patriarkala förtrycket i det kurdiska samhället är mycket påtagligt. Tidigare har inte detta betraktats som ett problem av kurdiska vänsterorganisationer, och det är ett stort steg att PKK uttalar en vilja att göra något åt saken.

Det är emellertid skillnad på teori och praktik. Många män tolkar PKKs ideologi som att kvinnorna och männen är jämställda inom organisationen. När man påpekar motsatsen, att det sexistiska förtrycket lever kvar, hänvisas på nytt till ideologin (enligt vilken kvinnor och män är jämlika) eller i allmänna ordalag (som lämnar organisationen utan skuld) till feodala strukturer.

En annan märklig sak är tendensen att föreställa sig att det är kvinnornas bristande självförtroende som är det enda hindret i sammanhanget. Antisexismen handlar plötsligt bara om att stärka kvinnors självförtroende. Männen roll i förtrycket uppmärksammas inte i samma utsträckning. Det räcker så att säga med att de släpper fram kvinnorna, de behöver inte gå till botten med sin egen sexism.

Men det finns samtidigt kvinnor som går längre, på grund av sina erfarenheter inom PKK. Deras självorganisering, inom t ex gerillan, har satt igång en uppgörelse med sexismen.

Pragmatismen

PKK är en mycket pragmatisk organisation, som under sin tjugo år långa historia visat prov på en anmärkningsvärd överlevnadsförmåga. I slutet av 70-talet slogs PKK huvudsakligen mot fascister och stora jordägare. Enligt några anarkister i Istanbul, som var med på den tiden, var kampen mot andra, "konkurrerande" vänstergupper lika viktig. Den senare kampen utkämpades med samma metoder som den förra. PKK undvek av taktiska skäl en direkt konfrontation med staten och drog istället fördel av (stam-) konflikterna inom det kurdiska samhället. Både i kampen mot jordägare och vänstergupper sägs PKK ha ingått taktiska allianser med "patriotiska" stamledare och jordägare, för att utnyttja deras ekonomiska och politiska inflytande. Strategin var en av anledningarna till att PKK under slutet av 70-talet kunde etablera sig som det starkaste par-

Newsiz i Cizre 1992. Foto: Anders Mattsson

tiet inom den kurdiska vänstern.

När PKK reorganiseras i Syrien, efter militärkuppen 1980, sker en förändring av politiken. Den blir mer realpolitisk och anpassas till det spel av allianser som råder i Mellanöstern. Samtidigt vidhåller man nödvändigheten av väpnad kamp. Men den väpnade propagandan möter till att börja med dålig respons ute i byarna på den kurdiska landsbygden. Reaktionen på marxism-leninismen präglas av oförstående.

När PKKs militära gren närmar sig undergången 1985, sker inte bara en taktisk reträtt från Turkiet utan också en ny politisk omorientering. PKK gör ytterligare avkall på den vetenskapliga socialismen och intar en tillåtande attityd till religionen. Partiet blir mer populistiskt; det vinnlägger sig om att knyta an till den folkliga kulturen och betonar den kurdiska nationalismen, på bekostnad av klassmedvetandet.

Under -89/90 ger PKKs omorientering resultat i form av en folklig utbredning av upproret, vid sidan om gerillans verksamhet. Dessutom grundas det parlamentariska, reformistiska partiet HEP, som omedelbart röstas in i det turkiska parlamentet. I Väst-europa bildas solidaritetsgrupper, vilkas syfte är att skapa offentlighet, samla in materiellt understöd och knyta diplomatiska kontakter ända upp på regeringsnivå.

Det är en målsättning att mobilisera hela den kurdiska befolkningen, på någon nivå, i kampen mot den turkiska kolonialmakten. En annan bärande tanke är att man ska utnyttja alla tillgängliga metoder, för att vidga den egna maktbasen och för att öka trycket på den turkiska regeringen. Och då får

befrielse rörelsens olika grenar anpassa sig till den inbyggda logik som finns i varje kampform. Hadep (fd HEP och DEP) tvingas anpassa sin politik till det parlamentariska spelet, ARGK sin organisation till gerillakrigets krav och ERNK sin diplomati till maktbalansen i området.

PKKs pragmatism kommer också till uttryck i den ständigt upprepade uppmaningen till en förhandlingslösning med den turkiska regeringen. Kravet på en självständig kurdisk stat är förhandlingsbart. PKK har uttryckt det så att en federation är tänkbar inom ramen för ett demokratiskt Turkiet. Ett annat realpolitiskt drag är skapandet av en kurdisk nationalförsamling, med deltagande av de traditionella partierna i andra delar av Kurdistan, som PUK och KDP i den irakiska delen. Syftet är dels att ytterligare vidga inflytelsefären genom allianser, dels att hindra PUK och KDP från att istället ingå allianser med den turkiska militären. Det är dessutom ett sätt att skapa "trovärdighet" som blivande nationalstat i internationella sammanhang.

Personkulten

Det har uppstått, eller skapats, en personkult runt PKKs ledare Abdullah Öcalan (Apo). PKK och befrielse rörelsen i sin helhet har en hierarkisk organisationsstruktur, med Apo som den till synes obestridda ledaren. Hans åsikter tillmäts stor vikt, inte minst i ideologiska frågor, och hans porträtt syns i de mest skilda sammanhang. Men orsakerna till personkulten ska inte enbart sökas i Apos faktiska maktställning inom PKK eller i den medvetna mytbildningen. I

det feodala kurdiska samhället stod den enskilde stammedlemmen i ett starkt, personligt lojalitetsförhållande till stamledaren – lojaliteten gällde honom snarare än stammen. Dessutom finns en stark underström av messianism i den folkliga religionens värld, och det har inträffat i samband med tidigare kurdiska revolter att föreställningarna om en frälsare överförts på upproresledaren personligen.

Effektivitet och hängivenhet

PKK är en effektivitetsinriktad organisation; effektivitet förefaller vara en överordnad värdering. Om man går med i PKK så är det inte man själv som bestämmer vad man ska ägna sig åt. Det bestäms uppifrån, uttryckligen enligt effektivitetsprincipen "rätt person på rätt plats". Ömsesidigheten garanteras av att de som är underordnade den aktuella kadern har rätt att tillbakavisa ledningens tillsättning. På det materiella planet ger partimedlemmarna upp sina privata tillgångar (en form av egendomsgemenskap praktiseras) samt arbetar heltid för organisationen (lönearbete är oförenligt med medlemskap).

Lojaliteten mot partiet är ett framträdande drag, parallellt med en stor hängivenhet vad gäller det personliga deltagandet i kampen. Det pågår ett krig, man kämpar med livet som insats och med en stark beslutsamhet. Lojaliteten mot partiet och dess ledare kan ibland – så uppfattade vi det – slå över i dogmatism och en brist på självdistans. Samtidigt blev vi tvungna att påminna oss om vår egen situation som jämförelsevis bortskämda européer. □

"Specialkriget"

Turkiets brott mot de mänskliga rättigheterna, och lagarna och institutionerna som möjliggör det.

Den turkiska statens krigföring mot kurder, som ofta kallas "totalt krig" eller "specialkrig" för att betona att det rör sig om mycket mer än konventionell militär krigföring, grundar sig i väl beprövade former av upprorsbekämpning som analyserats av militärer och politiker sedan lång tid tillbaka. Många av erfarenheterna fick den amerikanska militären i Vietnam. Sedan dess har den vanligaste militära termen för upprorsbekämpning varit "Lågintensiv krigföring". En amerikansk överste Waghelstein har karakteriserat lågintensiv krigföring så här:

"Det är det totala kriget på gräsrotsnivå, där alla det totala krigets vapen kommer till användning, inklusive politisk, ekonomisk och psykologisk krigföring, i många fall kommer den militära aspekten först i fjärde hand". (Citerat i Kurdistan Rapport nr 11.)

Utan att dra fler internationella paralleller beskriver vi nu hur denna krigföring yttar sig i Turkiet, mot den kurdiska PKK-gerillan och det kurdiska folket.

I de tio kurdiska provinserna i sydöstra Turkiet råder sedan 1987 undantagstillstånd. 1990 tillkännagav Turkiet officiellt i ett brev till Europarådet att det upphävde rätten till mänskliga rättigheter i denna region. Sedan 1987 styr "Specialguvernörsämbetet" de kurdiska provinserna genom "dekret", och har närmast diktatoriska befogenheter.

Ända fram till 1991 var det förbjudet att tala kurdiska. Men fortfarande bestraffas alla kurders strävanden mot en medvetenhet om sin nationella identitet som "separatistisk propaganda", vilket är förbjudet.

I den kurdiska regionen genomför säkerhetsstyrkorna razzior, dag som natt, går igenom personliga saker, ofredar godtyckligt människor. Telefoner avlyssnas systematiskt. Brev, paket och telegramm beslagtas, och förstörs även ibland.

Byvakterna

Förutom den reguljära armén, polisen, gendarmerikåren (militärer som genomför polisjära uppdrag på landsbygden) och "Specialteam" (tungt beväpnade enheter tränade för närstrider, som lyder under inrikesministeriet) finns även ett byvaktssystem i de kurdiska provinserna. I korthet går det ut på att beväpna kurder och avlöna dem för att "försvara" sin by. Systemet infördes 1984, strax efter att PKKs gerillakamp hade inletts. I turkisk lag beskrivs byvaktssystemet så här:

"För att inom gränsen för sin by beskydda varje persons ära, liv och egendom".

Trots detta finns otaliga dokumenterade

fall av mord, misshandel, förstörelse av hus och åkrar, våldtäkter och rån begångna av byvakter. Och trots definitionen i lagen sätts byvakter in i främsta ledet i strider och operationer mot gerillan, långt ifrån deras hembyar. Vinsterna för staten blir många. En konsekvens blir att det kurdiska folket splittas. Ofta blir det kurder som skjuter på kurder när gerillan strider mot den turkiska staten. Vidare utnyttjar staten den gamla feodalstrukturen. Staten stöder vissa stamledare med pengar och vapen. Stamledare som dömts till fängelse för olika brott släpps fria, och görs till byvakter. Byvaktstammarna får alla möjligheter att hämnas på rivaliserande stammar eller personer, eller att ägna sig åt plundring. På så sätt tvingas andra delar av befolkningen att bli byvakter för att skydda sig från byvakter. Kaos, blir följden, vilket i detta läge gynnar staten. Söndra och härska, ni vet.

Att attackera en byvakt likställs i lagen med att attackera en gendarm. Trots detta betraktar exempelvis Amnesty International byvakter som civila. En stor del av de "civila" som Amnesty brukar anklaga PKK för att mörda, är byvakter.

Staten lutar inte fullt ut på byvakterna. Om en byvakt dödas i strid, får de anhöriga ingen ersättning. Och om en byvakt förlorar sitt vapen i strid eller på annat sätt, blir de själva ersättningsskyldiga.

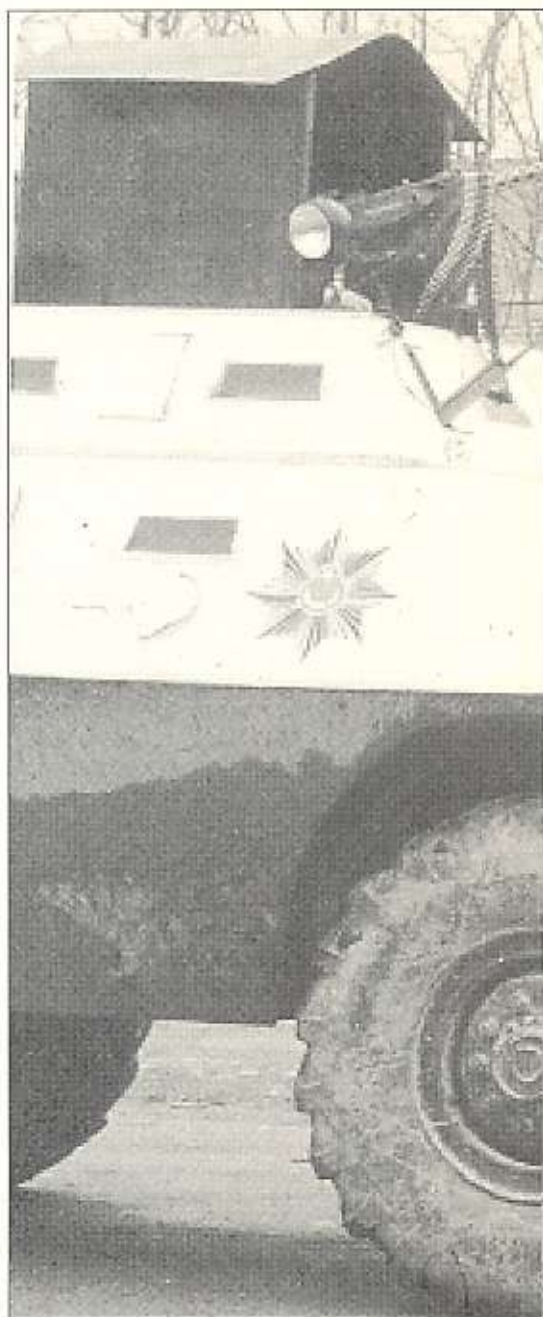
Den kurdiska landsbygdsbefolkningen hamnar så mitt i en korseld. Om de inte blir byvakter, trakasseras de av andra byvakter eller militären. Om de blir byvakter, betraktas de som förrädare av sitt folk, och blir legitima mål för gerillan.

Kontragerillan

Sedan 1991 har i Turkiet hundratals mord av "okända förövare" begåtts. En del hävdar att Hizbollah, en muslimsk organisation, ligger bakom dem, andra att det är statens förlängda arm – kontragerillan – som är skyldig.

Medico International skriver i boken "Menschenrechtsverletzungen in Kurdistan 1991", där mycket av informationen i denna artikel är hämtad:

"Kontragerillan, som hämtat sin ideologi från den US-amerikanska militärdoktrinen, är en organisation som är inriktad på okonventionella krigsmetoder. Den på en basis av kommando-gerilla-metoder utbildade kontragerillan, är en kraft som betraktar alla metoder som rättfärdiga, bara de leder till deras mål. Den håller sig inte till några regler eller principer. Denna av den legala staten oberoende och av dess kontroll och dess

information undandragna organisation, bedriver aktiviteter som mord, kidnappningar, tortyr, sabotage, bombattentat, provokationer. Kontragerillan är på grund av dess dunkla manövrer och eftersom den inte har något ansvar gentemot den sittande regeringens regler, en terrororganisation, som i gärning omsätter den osynliga statsmaktens politik."

Kontragerillans verksamhet började 1991, sedan det kurdiska upprорот utvecklats från ett litet gerillakrig till en massiv folklig kraft. 1991 mördades 20 människor av "okända förövare", enligt Amnesty. 1992 mördades 362 personer, 1993 över 400 och fram till november 1994 380.

Offren är ofta kurdiska aktivister: mest drabbade är HEP, DEP och Hadep, som sammanlagt har förlorat över 100 medlemmar genom sådana mord. Även kurdiska fackföreningsaktivister, människorättsaktivister, journalister och intellektuella är hårt drab-

Cizre, mars 1992. Foto: Anders Mattsson.

bade. På så sätt elimineras obekväma personer, och många skräms från att träda in i dess ställe. Men medvetet mördas också människor från alla delar av samhället, så att alla bär en ständig rädsla för att bli nästa offer. Bönder, arbetare, studenter, gamla och unga, har fallit offer, många utan att vara politiskt aktiva.

Alla kurder i regionen "vet" att det är staten eller av staten anställda personer som genomför morderna. I flera fall har också bevis presterats. Och vore staten oskyldig, skulle de för länge sedan ha tagit itu med morderna. Hittills har knappt någon dömts, och den parlamentariska kommitté som tillsattes efter att en känd journalist mördats i januari 1993, har inte presenterat något resultat ännu. Även om misstankar riktats mot Hizbollah-aktivister i enstaka fall, måste i de allra flesta fall misstanken riktas mot säkerhetsstyrkorna. Men oavsett vilket, har staten varit ointresserad av att finna en lös-

ning på morderna – morderna är statens lösning på problemet.

"Försvinnanden"

Med "försvinnanden" avses att en person arresteras av polis eller militär för att sedan aldrig åter ses i livet. För fem år sedan förekom det inte i Turkiet. 1991 rapporterades en handfull fall, 1992 betydligt fler. 1993 "försvann" minst 26 personer, och 1994 rapporterades över 50 fall, enligt Amnesty International. Offren är civila. De flesta är opolitiska bybor, som gripits av säkerhetsstyrkor under razzior i byar. I många fall har de anhöriga misstänkt att de dödats av tortyr eller av soldater som hämnd för andra soldater som omkommit i strider med PKK.

"Försvinnanden" har också inträffat i västra Turkiet.

Tortyr

Även rapporterna om tortyr har ökat kraf-

tigt i Turkiet sedan början av 90-talet, och i de 10 kurdiska provinserna har tortyr blivit en del av vardagen. Tortyren har proklamerats som offentlig politik genom dekret och genom antiterrorlagen. Antalet torterade människor under 90-talet räknas i hundratusentals. Huvudsakligen äger tortyren rum på polis- och gendarmeri-stationer, och under rannsakingshäktningen. Trots att torterare sällan åtalas, är de noga med att använda metoder som lämnar få eller inga spår på kroppen, som att spruta iskallt vatten under högt tryck, hänga upp personen i armarna eller binda fast vristerna bakom ryggen, elchocker, sexuella övergrepp eller slag under fotsulorna. Dessutom är häktningstiden så lång (30 dagar i de provinser med undantagstillstånd) att många skador från den första tiden hinns läka innan personen släpps ut. Den långa häktningstiden, utan skyldighet att underrätta anhöriga eller en advokat, underlättar över huvud taget använ-

dandet av tortyr.

Antalet döda till följd av tortyr har ökat under hela 90-talet. Under de tio första månaderna 1994 skedde minst 29 fall av död genom tortyr, vilket är det högsta antalet sedan juntaåren.

I fängelserna har fångarna svåra problem med psykisk och fysisk hälsa. Särskilt svår är situationen för internerna på det ökända Diyarbakirfängelsets kvinnoavdelning. Ett stort problem på alla fängelser är de köpta angivarfångarna, som får särskilda förmåner och som våldsamt trakasserar de andra fångarna.

Tvångsdeportationer

Det mest massiva övergreppet mot den kurdiska befolkningen i Turkiet är förstörelsen av byar, som tvingat åtminstone ett par miljoner människor på flykt. Även denna strategi inleddes i början av 90-talet. Många höga statsrepresentanter har förklarat att folket är vattnet och gerillan fiskarna, och när vattnet är uttorkat, kommer fiskarna inte kunna överleva. Enligt människorättsföreningen IHD:s statistik hade i årsskiftet 1994-95 över 2000 byar bränts eller evakuerats.

Eftersom byförstörelsen inte juridiskt sett förpliktar till några statliga åtaganden, erhåller de fördrivna ingen ersättning för förlorad mark och egendom. Byborna tvingas ofta till slummen i storstädernas utkanter, en miljö som är totalt motsatt den de är vana vid, och där de med största sannolikhet inte kommer att finna något arbete. Befolkningen assimileras snabbare till turkar, kan inte praktisera sin traditionella kultur och måste lära sig turkiska. Men i sådana områden växer nu missnöjet. Gaziosmanpasa utanför Istanbul består till stor del av tvångsflyttade kurder. Det var där kravallerna i mars 1995 inleddes.

Med byförstörelsen rycker staten undan det nödvändiga stödet för gerillan, som är beroende av civilbefolkningen. Byförstörelse används också som utpressningsmetod. Normalt sett är det de byar som vägrat inordna sig i byvaktssystemet som bränns ned eller töms. Bli byvakt eller flytta inom några dagar! är ett vanligt hot, som oftast leder till verklighet.

I september och oktober 1994, samtidigt som vår resa, pågick en stor operation mot PKK i Tunceli- (tidigare Dersim-) området. Dussintals byar brändes ned. För första gången togs frågan om byförstörelse upp offentligt i Turkiet, sedan Tuncelis parlamentsledamot, Sinan Yerlikaya, ställde frågor i parlamentet. Svaren blev allt mer absurda. Först kom uttalanden om att det var PKK som bränt byarna. Sedan hävdade inrikesministern att det var byborna själva som gjort det, i syfte att få kompensation. Sedan åtskilliga vittnen bekräftat att det var soldater som brände byarna ändrade sig inrikesministern igen och sade att det var PKK-gerillasoldater utklädda till soldater. När en delegation från en av byarna mötte premiärminister Tancu Ciller och berättade att operationerna understöts av helikopter, svarade hon:

– Tro inte att alla helikoptrar du ser är våra. Det kan vara en PKK-helikopter. Det kan också vara en rysk, afganistansk eller armenisk helikopter.

Behöver vi tillägga att PKK inte äger några helikoptrar, och att Tunceli ligger hundratals kilometer innanför statsgränsen?

Lagar och dekret

1990 antogs flera dekret som bland annat legaliserade och institutionaliserade censur och deportationer. Samtidigt avskaffades möjligheten att rättsligt pröva åtgärder utförda av specialguvernörsämbetet och provinsguvernören. Därmed fick godtyckliga beslut, som bryter mot grundlagen, en oantastbar status. Provinsguvernören fick rätten att utdela order till allmänna åklagare och domstolar. Regionalguvernören fick mycket långtgående befogenheter i frågor om fackföreningsrättigheter och rannsakingshäkte. Exempelvis kan redan dömda och fängslade fångar på nytt kallas in till förhör; lagens syfte blir begripligt när man beaktar att tortyr är en vanlig förhörsmetod.

Vad gäller pressen underställdes all information till offentligheten regionalguvernören. Publikationer som bryter mot guvernörens tolkning beslagtogs, och till och med tryckerierna där de trycks kan stängas.

"I den kurdiska regionen (...) förklarades folket i sin helhet till fiende", skriver Medico International.

Genom dessa lagändringar skapades förutsättningar för att genomföra specialkriget. Så här står det i ett av dekreten:

"Personer eller grupper som stör den offentliga ordningen eller visar tecken på att ha för avsikt att störa den offentliga ordningen, kan förvisas ur regionen, om det förefaller nödvändigt".

Detta är den lagliga grunden för tvångsdeportationer.

Rätten för fackföreningar att använda stridsåtgärder överfördes till regionalguvernörens avgörande. Han har rätt att utan tidsbegränsning skjuta upp strejkbeslut, och att pröva hans avgörande rättsligt är uteslutet: regions- och provinsguvernörerna är fria från varje rättslig, straffrättslig eller ekonomisk förpliktelse.

I regionen tillämpas dubbla straffidder för brott jämfört med motsvarande brott begångna i övriga Turkiet, och jämfört med vad som står i lagboken.

Antiterrorlagen

Den 12 april 1991 trädde den s k antiterrorlagen i kraft i Turkiet. Den var inspirerad av liknande rasistiska lagar i Sydafrika.

Lagen ställer sig över rättsstatliga principer vid fastställande av skuld och straffutdelning. Tortyr och angiveri accepteras, uppmanas och belönas, och aktioner utförda av statliga tjänstemän mot rätten till liv görs lagligt skyddade. Även straffskalorna skärptes kraftigt.

Definitionen av organisationer i denna lag gör, enligt Medico International, alla legala demokratiska organisationer till terro-

rganisationer. Kritik mot övergrepp av de mänskliga rättigheterna gjordes till brott, liksom att offentliggöra personer i de statliga säkerhetsstyrkorna som gjort sig skyldiga till tortyr.

Genom antiterrorlagen gjordes uttalanden som fällt under tortyr till bevismaterial vid rättegångar. De personer som genomfört tortyren kan till och med inkallas till rättegången som vittnen! Men förhören med dessa torterare genomförs bakom lyckta dörrar, på det att även rättegångars offentlighetsprincip bryts.

Författningens jämlikhetsprincip upphävs i antiterrorlagen. Brottbegångna enligt antiterrorlagen kan inte omvandlas till villkorliga domar eller böter.

"På detta sätt legitimeras juridiskt den rådande uppfattningen att befolkningen i den kurdiska regionen är potentiella brottslingar", skriver Medico International.

Genom lagen belönas angiveri och spionverksamhet. Människor grips genom tips från okända spioner, torteras och döms. På så sätt sår staten misstänksamhet och rädsla i hela samhället.

Statligt anställda som anklagas för att ha genomfört massakrer, kan inte häktas under utredningen. Sådana anklagelser är bundna till vissa förvillkor. För att en anklagelse ska kunna resas efter att åklagarens undersökningar är avslutade måste först myndigheterna samtycka och bedöma resningen som nödvändig. Med andra ord: Om en rättegång ska kunna inledas mot statliga säkerhetsstyrkor som fört befälet när eld har öppnats mot obehäpnade civila, måste deras överordnade samtycka.

Man kan säga att genom antiterrorlagen legaliserades statens "osynliga", tidigare illegala skikt, som länge dominerat i regionen. □

Brott mot de mänskliga rättigheterna i Turkiet under 1994 enligt Människorättsföreningen IHD:

Mord av "okända gärningsmän":	281
Påståenden om "försvinnanden" under arrestering:	284
Dödade av tortyr, i arrestlokaler samt ickerättsliga avrättningar:	315
Döda i aktioner mot civila:	445
Arresteringar:	12966
Fängslanden:	1037
Beslagtagna publikationer:	390
Förstörda byar (under 10 år):	2295 (enligt turkiska inrikesministeriet: 2511)
Antal samvetsfångar och fängslade parlamentsledamöter:	107
Razzior mot fackföreningar, redaktioner och föreningslokaler:	152
Döda i strider (uppskattning):	4500

Fackföreningsarbete i Turkiet och Kurdistan

Fortfarande hindrar många lagar Turkiets fackföreningar från att agera ens någorlunda fritt. Allra värst är det i de kurdiska provinser där det råder undantagstillstånd.

– Som du ser är det tillåtet att ha ett kontor och ett namn, men inte att arbeta som ett fack, säger Mehmet Yildiz, ordförande för Diyarbakiravdelningen av Petrol-Is, oljearbetarnas fackförening

Mehmet Yildiz är något till ären kommen, men har pigga ömsom allvarliga ögon.

Petrol-Is organiserar inte bara oljearbetare, utan även vissa stål- och fabriksarbetare. I hela Turkiet har de 70 000 medlemmar. Vi frågar om situationen för deras medlemmar, och får ett något förvånande svar, för att komma från en fackföreningsrepresentant.

– Arbetare i vårt fack har högre lön än arbetare i genomsnitt i Turkiet. Våra problem är inte i första hand ekonomiska, utan politiska och sociala, säger Mehmet Yildiz.

Nästan alla landets oljearbetare är organiserade i fackföreningen, men av stål- och fabriksarbetarna är ungefär hälften med i facket. Till oljearbetarna räknas inte heller bensinstationsanställda, som i väldigt låg grad är organiserade.

Mehmet Yildiz säger att Petrol-Is främsta syfte är att organisera och ena arbetare, i Kurdistan, Turkiet och hela världen.

– Turkiet har många arbetarfientliga lagar, och bara genom att arbetarna organiserar sig kan detta förändras, säger han.

Fem procent av Petrol-Is medlemmar är kvinnor. Fackföreningen har tillkämpat sig daghem på arbetsplatser och föräldraledighet för kvinnorna.

Strejkröbud

För många yrkesgrupper, som oljearbetare, vårdpersonal, städare, energiarbetare etc råder strejkröbud. Detta regleras i Turkiets arbetarlag som juntageneralerna tog år 1982, och som gäller än. En annan regel i denna lag är att icke föranmäld frånvaro från arbetet i minst 30 dagar är tillräckligt skäl för omedelbar avsked. Precis så lång är också den tillåtna häktningstiden i områdena med undantagstillstånd. Så även om staten inte kan förmå ett endaste litet åtal mot en aktivist, är det inga problem att få honom att bli av med jobbet. Denna form av repression används relativt ofta.

Lagen från 1982 innebär också att fackföreningarnas lokala avdelningar gjorts mer beroende av centralkommittéerna i Ankara och Istanbul. Förtroendevalda på avdelningsnivå kan avskedas av centralen utan att

Mehmet Yildiz.

de medlemmar som valde personen tillfrågas.

Genom lagen kan också staten skjuta upp strejker i sex månader. Staten kan gå in och beordra tillbaka arbetare till jobbet, om aktionen är riktad mot "nationella intressen".

Organiseringsförbud

Statligt anställda tjänstemän har över huvud taget ingen laglig rättighet att organisera sig i fackföreningar. De nämns inte i lagen från 1982, eftersom det inte fanns några officiella fackföreningar för statligt anställda under 70-talet heller. De förbjöds under kuppen 1971. Gradvis under 80-talet började aktivister bilda små yrkesorganisationer, inom vilka bildandet av fackföreningar kunde diskuteras. Till slut beslöt man sig för att bilda fackföreningar, genom att argumentera om att det inte stod någonting specifikt i lagen om statliga tjänstemannafack, och att det skulle tillåtas av internationell lag som Turkiet undertecknat. Så den 13 november 1990 ansökte flera "nya fackföreningar", som utbildningsarbetarnas, hälsoarbetarnas,

post- och telekommunikationsarbetarnas och skatteförvaltningsarbetarnas fackföreningar, om lagligt erkännande. Den första reaktionen de fick var att de skulle förbjudas, och våren 1991 meddelade den dåvarande premiärministern, Turgut Özal, att alla lokalavdelningar skulle stängas omedelbart. Men i september samma år uttalade sig en rättegång till förmån för de nya fackföreningarna. Ändå har flera lokalavdelningar stängts, och deras legala status är ännu inte erkänd på regeringsnivå.

Politiska fackförbund

En annan antidemokratisk lag förbjuder en person att vara medlem både i en fackförening och i ett politiskt parti, och fackföreningar att ha någon som helst kontakt med politiska partier. Detta medför att fackföreningarna samtidigt blir en plattform att driva politiska frågor utifrån.

I västra Turkiet sker demonstrationer, strejker och även illegala strejker och andra fackliga aktioner emellanåt. Men om möjligheterna är klart begränsade där, är de i

Diyarbakir.

princip obefintliga i Turkiets kurdiska provinser.

Där råder undantagstillstånd och mycket speciella lagar. Där är alla politiska manifestationer och strejker förbjudna, och repressionen mycket svår. Där straffas till och med åsiktsyttringar. Det har Mehmet Yildiz själv fått erfaras. Våren 1994 undertecknade nästan samtliga fackförbunds Diyarbakir-avdelningar en "Demokratisk plattform". Den krävde att kriget mellan staten och PKK skulle stoppas, att utrymningen av byar, tortyren och de godtyckliga fängslanden skulle upphöra.

24 personer dömdes till fängelse på grund av "Diyarbakirplattformen". En av dem var Mehmet Yildiz, som avtjänade en månad i somras.

Vi frågar om Diyarbakirplattformen fick något gehör i fackföreningarnas toppskikt. Mehmet Yildiz berättar att många enskilda avdelningar från Turkiet stödde upproret, men ingen i ledningen. Den landsorganisation som Petrol-Is tillhör, Türk-Is, sade ingenting, medan till exempel Harb-Is ledning strängt fördömde sin Diyarbakiravdelnings agerande. Harb-Is organiserar civila arbetare inom armén.

Generalsekreteraren i fängelse

Den nationella ledningen för Petrol-Is tillhör de mer radikala. Redan tidigare hade Petrol-Is generalsekreterare, Munir Ceylan, alltså närmast Turkiets motsvarighet till Metalls ordförande Göran Jönsson, dömts till 20 månaders fängelse, som han avtjä-

nade under vårt besök. Orsaken var en artikel i den prokurdiska tidningen Yeni Ülke, under rubriken "Dela Turkiet nu – imorgon kan det vara försent". Han skrev att turkar och kurder är bröder och att kriget måste upphöra. Han ställde krav på verklig demokrati i Turkiet, och dömdes för försök att dela landet.

När fängslandet skedde, tillät myndigheterna alla Petrol-Is avdelningar i västra Turkiet att genomföra protestmanifestationer, men inte i de kurdiska delarna.

– Vi kan inte arbeta som ett fack, och i praktiken är det till och med förbjudet att tala – vi blir fängslade och torterade om vi gör det, sammanfattar Mehmet Yildiz läget.

– Men ändå måste vi tala och kämpa för våra rättigheter.

Utöver den "legala" repressionen finns också kontragerillan, som verkar obehindrat i Kurdistan, och som har avrättat åtskilliga fackföreningsaktivister.

Utbredd arbetslöshet

I Turkiet, och framför allt i de kurdiska provinserna, är arbetslösheten mycket utbredd. Och har man ett jobb, blir man lätt avskedad om man på något sätt opponerar sig. Arbetslöshetsunderstöd finns, men räcker bara ett år och är alldeles för lågt för att man ska kunna klara sig på det, säger Yildiz. Och om man sparkas, särskilt av politiska skäl, får man ofta ingen ersättning alls. Man kan driva det till domstol, men det är oftast meningslöst. Det tar tre år innan fallet ens behandlas.

Mehmet Yildiz berättar om ett tillfälle då en man sparkades från oljebolaget Shell – det låg denna gång inga politiska skäl bakom avskedandet – och Petrol-Is planerade en illegal strejk för att förmå företaget att upphäva beslutet. Säkerhetspolisen fick nys om planerna, och stormade fackets kontor dagen innan strejken skulle genomföras.

– De sa att vi inte borde så mycket som tänka på att genomföra en strejk, för då skulle de ta livet av oss allihop.

I Turkiet finns tre landsorganisationer: Hak-Is, Türk-Is och DISK, Konfederationen av Revolutionära Fackföreningar. Türk-Is är den klart största. Traditionellt sett brukar de sägas följa en höger-vänsterskala, där Hak-Is är reaktionärt och DISK revolutionärt. Så var det på 70-talet, fram till militärkuppen som förbjöd alla fackföreningar och organisationer. När vi nu ber Mehmet Yildiz karaktärisera landsorganisationerna, säger han att Hak-Is är turkiskt nationalistiskt, och Türk-Is, ja, det är samma sak, och DISK – tja, det är ingen större skillnad heller, mer än att de påstår att de är socialister. Men det är inom Türk-Is som de mest radikala lokalavdelningarna finns.

– Både för partier och fackföreningar gäller att det spelar ingen roll om de påstår att de är socialister eller kommunister – alla är nationalistiska, och därmed mot det kurdiska folkets rättigheter, säger Mehmet Yildiz.

– Vi behöver inte säga vad vi är: Vi talar så högt vi kan för det kurdiska och turkiska folken; för demokratiska rättigheter.

□

Turkiet: Från osmanskt envælde till militärdiktatur

Att gå omkring på Ankaras gator är en delvis ganska obehaglig upplevelse. Bortsett från den sociala misären, i kombination med den västerländska lyxen, slås man också av myndighetsarkitekturen, den mussoliniska, av alla statyer, antingen föreställande Kemal Atatürk ("den store turken") eller stiliserade bilder av kraftiga bönder, skötsamma hustrur, tappra soldater, alla i förening för den turkiska republiken. I alla offentliga lokaler, på hotell, i affärer, i vart enda klassrum, sitter på hedersplatsen ett porträtt av Atatürk, samma ledarkult som i de gamla stalinistiska och fascistiska staterna.

När vi senare kommer till östra Turkiet, eller norra Kurdistan, blir maktaspekten av Atatürkkulten och nationalismen brutalare. I Diyarbakir, Kurdistans "huvudstad", är jättelika skyltar upphängda över huvudgatorna, med texter som "Jag är så glad att jag är turk" eller "En turk är lika mycket värd som hela världen". I undantagsprovincerna finns också en speciell TV-kanal, GAP-TV. Dagarna i ända sänder den militärparader, visar nya vapen och starka soldater, nationalistisk propaganda och förvrängda nyheter. Skolsystemet i de kurdiska provinserna har ett strikt angiveri- och disciplinsystem och kroppslig bestraffning. Eleverna straffas om de talar kurdiska på raserna, eller om de bär kläder i de kurdiska färgerna rött-grönt-gult.

1. Mustafa Kemal blir Atatürk

Det moderna Turkiet byggdes på ruinerna av det osmanska riket, med traditioner tillbaka till 1200-talet. Osmanska riket var mycket expansivt de första århundradena. Under slutet av 1500-talet sträckte sig det långt in i Centraleuropa och ner till Indiska Oceanen.

Osmanska riket utmärktes av feodalism och militär expansionism. När erövringarna stannade av vid 1600-talets mitt, började också rikets förfall. Under 1800-talet hamnade det osmanska riket i händerna på de västeuropeiska staterna genom stora lån.

En opposition började växa fram, som krävde liberala ekonomiska reformer. Den representerade delvis en intellektuell rörelse med ursprung i städernas nya småborgerlighet. Deras krav möttes av sultanen genom att den islamiska världens första konstitution och parlament bildades 1876. Men bara ett år senare upphävde sultanen desamma. Följde gjorde flera uppror som slogs ned, och en mer radikal organisering: Ungturkarna, som vann stark stöd hos lägre arméofficerare.

Runt 1900 splittrades rörelsen i två delar. Den starkare delen bildade senare Kom-

mittén för Enhet och Framsteg (ITC), och predikade en sorts jakobinism, med en interventionistisk, centraliserad stat. 1908 skedde "Ungturkarnas revolution" med hjälp av arméns ITC-medlemmar. Sultanen tvingades att återinföra konstitutionen och parlamentet, och ITC bildade regering. En medlem i ITC var Mustafa Kemal – senare med tillnamnet Atatürk.

Men trots en del reformer var Osmanska rikets problem oöverstigliga – det var helt beroende av europeiska imperialistmakter, som såg sönderfallet och slogs om att få vara med om att stycka upp riket. Genom att regeringen undertecknade ett hemligt avtal med Tyskland tvingades riket ut i Första världskriget. Tillsammans med Tyskland led de nederlag, vilket ledde till rikets slutgiltiga sönderfall. Nästan hela Anatolien ockuperades av imperialistmakter.

En motståndsrörelse bildades snart, framför allt av framstående stadsbor och bönder, för att driva ut ockupationsmakterna. Ledningen för motståndsrörelsen togs snart av Mustafa Kemal.

1921 hade motståndsrörelsen besegrat ockupationsmakterna. 1923 förklarade Mustafa Kemal Republiken Turkiet. Den kemalistiska revolutionen hade startat.

Genom sin starka position i egenskap av befrielsehjälte organiserade Mustafa Kemal Republikanska Folkpartiet (CHP), och eliminerade all opposition. Gradvis antog Kemal rollen av "evig ledare", och Turkiet formen av en enpartistat.

Osmanska riket hade alltid innehållit många olika etniska minoriteter. Tidigare hade dessa varit relativt fria i sin religionsutövning och på andra sätt. Men när idéer om nationella stater spreds till riket började först de kristna och sedan även de muslimska minoriteterna sträva efter självständighet. ITC-regeringen ansträngde sig för att rensa upp bland minoriteterna. Ett av de största folkmorden i modern tid ägde rum i första världskrigets skugga, när ITC-regeringen, med hjälp av kurdiska Hamadiye-regement, den tidens motsvarighet till dagens byvakter, mördade och deporterade flera miljoner armenier 1915-16.

Under republiken fortsatte förtrycket av ickemuslimska grupper, och alla muslimer skulle genom assimilering göras till turkar. Kurderna hade deltagit i befrielsekriget bland annat under löften från Kemal om kurdiska nationella rättigheter, ändå bildade han en turkisk republik grundad på principen om en enhetlig, odelbar stat. Den enda "rasen" i Turkiet proklamerades vara den turkiska, och det enda tillåtna språket turkiska.

Många kurder vände sig emot detta, och mot moderniseringen av Turkiet (liksom många turkar under republikens första årtionde) som stod i direkt motsättning till de traditionella, feodallika strukturerna i de kurdiska områdena. Dessutom hade de nya gränserna som var en följd av världskriget splittrat upp Kurdistan i fyra delar. Detta bröt kurdernas traditionella ekonomiska och sociala band till övriga delar av Kurdistan.

Flera kurdiska uppror bröt ut. CHP-regeringen betraktade dessa som antingen konservativa reaktioner på moderniseringen, eller som rent och skärt banditskap. De största upproren var Shejk Said (1925) och Dersim (1938). De slogs båda ner med brutalt våld. Alla ledare hängdes. Hundratusentals kurder från de revolterande stammarna tvångsförflyttades till västra Turkiet.

2. Kemalismen

Så småningom formaliserades den kemalistiska "ideologin". Det formella uttrycket fick kemalismen i sex "pilar" som skrevs in i partiprogrammet 1927: nationalism, republikanism, sekularism, populism, étatism och reformism. I korthet: En starkt centraliserad sekulär maktapparat, byggd på en turkisk nationalism och rasism gentemot landets övriga folkgrupper, som genom stark statlig intervention på det ekonomiska området skulle skapa en blomstrande marknadsekonomi.

Kemalismen bestod av många influenser och tendenser, och till sin natur var den snarare pragmatisk än ideologisk. Den turkiska sociologen Ismail Besikci har uppmärksammat att Mussolinis idéer var mycket inflytelserika när den kemalistiska ideologin skapades. På 30-talet beordrade Mustafa Kemal att vetenskapliga konferenser skulle hållas. På en av dessa konferenser antogs bland annat en teori, efter "vetenskapliga" diskussioner, att det turkiska språket är "alla språks moder". På en annan konferens antogs den "turkiska historieteorin", enligt vilken "den överlägsna turkiska rasen" var "alla rasers och civilisationers moder".

Den panturkiska ungdomsrörelsen Türk Ocakları, som 1931 underordnades Atatürks parti CHP, anordnade också sådana konferenser. 1930 sade dess president följande om parallellen mellan italiensk fascism och utvecklingen i Turkiet:

"Ett slags nationalism, också känd som fascism, har uppkommit i Italien efter en mycket svår kamp. Vi anser att några av våra egna politiska och sociala idéer är de samma som aspekter hos denna rörelse. Fascism gäller ekonomisk, politisk och social harmoni grundad på "moderlandets" ideal. Lik-

som den fascistiska ungdomen kommer också den nationalistiska turkiska ungdomen att ta till vapen för att försvara den turkiska revolutionen mot allt som hotar den. Vi ser både vårt förflutna och vår framtid i fascismens entusiasm.”

Fiender fanns inte bara utanför landet, utan också inom. Med sloganen ”turkarnas enda fiender är turkar” identifierade regeringen dessa interna fiender som kommunisterna, socialisterna, muslimska fundamentalisterna, kurderna och andra etniska minoriteter som armenier, lazer, greker och syrianer. Dessa grupper attackerades.

1917 hade Turkiets Kommunistiska Parti (TKP), som lydde under Komintern, bildats. Det var den första egentligen organiserade vänstern i Turkiet. TKP stödde den kemalistiska revolutionen, men led själv under dess hårda förtryck. TKP stödde även regeringens blodiga krossande av de kurdiska upproren.

3. Andra världskriget

På 30-talet fortsatte moderniseringen av landet enligt korporativistiska linjer. Industrin byggdes ut, genom att man försökte skapa en kapitalistklass genom starka statliga subventioner. Följden av detta blev bland annat att administratörerna inom regimen drog nytta av dessa och själva blev den kapitalistiska klassen.

1938 dog Mustafa Kemal. Under efterträdaren Ismet İnönüs styre ökade repressionen mot oppositionen ytterligare, särskilt mot TKP. Under andra världskriget centraliserades makten fullständigt. Turkiet lyckades dock förhålla sig neutralt under detta krig, genom att för båda sidor uppträda som deras hemliga supportorer.

Efter kriget kunde dock inte neutraliteten bibehållas. İnönü anslöt Turkiet till väst. Genom detta ökade också kraven utifrån på politisk pluralism och ekonomisk liberalism. Han tillät politiska partier – de viktigaste blev Demokratipartiet, som utgjordes av före detta CHP-medlemmar främst från landsbygdsstädernas småborgerlighet.

Försöken att skapa en kapitalistklass blev mer gynnsamma genom utlandsfinansierade lån och subventioner, tills en ekonomisk kris bröt ut under 50-talets sista år, sedan USA börjat minska på bidragen.

För att bibehålla populariteten beslöt sig regeringen för att sprida nationalistisk chauvinism. De utnyttjade Cypern-konflikten genom att så split mellan turkar och greker. Ett statligt underblåst våld mot grekiska butiker och hostäder bröt ut i landet.

1959 började rykten om en militärkupp spridas, samtidigt som de folkliga protesterna mot regeringen tilltog.

Den 27 maj 1960 kom kuppen. Motivet var bland annat att återupprätta Kemal Atatürks politik. Militärerna och några akademiker upprättade en Nationell Enhetskommitté. Efter påtryckningar från CHP lovade de att förbereda en ny konstitution och utlysa nyval.

I den nya konstitutionen garanterades

Vid Atatürks mausoleum i Ankara.

grundläggande mänskliga rättigheter och rättigheter för arbetare för första gången i republikens historia.

4. Vänstern på 60- och 70-talet

Detta hjälpte vänstern att organisera sig. Turkiets Arbetarparti (TİP) grundades, det enade hela vänstern och fick snabbt folkligt stöd.

Under de följande åren förstärktes både den studentledda antiimperialistiska vänstern och arbetar- och bondeorganisationer som gav vänstern sitt stöd. Till och med CHP påbörjade en transformation mot socialdemokrati, särskilt efter att Bülent Ecevit ersatt İnönü på partiledarposten i början av 70-talet.

1968 präglades liksom i andra länder av antiimperialistiska och demokratiska krav, framförda i stora demonstrationer och blodiga sammanstötningar mellan poliser och

studenter. Svaret från staten och bourgeoisie blev bland annat att organisera en ultranationalistisk medborgarrörelse, som kom att ledas av fascisterna Alpaslan Türkeş. Han bildade Nationella Aktionspartiet, MHP, som blev fruktade under namnet ”de grå vargarna”. Han uppmanade sina sympatisörer att starta krig mot vänstern och kommunisterna.

Efter vänsterns uppgång 1968 följde en djup splittring, framför allt beroende på arbetarpartiets TİPs parlamentariska inriktning. Det ledande skiktet fjärnade sig från händelserna som ägde rum på gatorna

1970 bildades den revolutionära fackföreningskonfederationen DISK, som snabbt blev en av de största fackföreningarna i Turkiet.

Dessutom hade kurderna börjat organisera sig. Särskilt de kurdiska intellektuella hade börjat förena sig med den turkiska vänstern.

eller bildat egna organisationer. Revolutionära Kulturföreningar i Öst (DDKO) stödde generellt sett vänstern, men betonade också det kurdiska folkets nationella kamp. Den kurdiska nationella vänsterrörelsen har till stor del sin bakgrund i DDKO, samt den "äldre" turkiska vänstern TKP och TIP.

Den växande radikala rörelsen möttes av ytterligare attacker och mord av fascistiska och radikala islamistgrupper. Krisen späckades på genom att vänstern börjat genomföra väpnade attacker. Regeringen hade förlorat kontrollen över landet. Situationen blev allt mer desperat för regeringen.

Lösningen för de härskande blev ytterligare en militärkupp, den 12 mars 1971. Till en början såg den ut att vara av vänsterslag, som den tidigare, men snart började den nya regeringen att fängsla vänstermänniskor över hela landet. Svår tortyr sattes i system. Vänstern svarade med flera väpnade attacker, och jakten på dem trappades upp ytterligare.

Trots att vänstern tycktes ha krossats upphörde inte det folkliga missnöjet. Detta manifesterades i valen 1973 då det nu socialdemokratiska CHP gick fram stort, och bildade en koalitionsregering, som efter stort folkligt tryck utfärdade allmän amnesti 1974. Nästan alla politiska fångar släpptes.

Vänstern fortsatte där den hade slutat innan kuppen, vilket också ledde till en ytterligare uppsplittring. I stället för en enad kamp mot härskarklasserna började en inbördes, ibland mycket våldsam, tävlan mellan de olika vänstergrupperna.

När koalitionsregeringen sprack, och en bred högeralliansregering bildades under ledning av Suleyman Demirel, som var premiärminister redan i slutet av 60-talet och nu är president, fick fascistpartiet MHP en framträdande position. Dess ledare Alpaslan Türkeş kunde placera många av sina militanter inom statsapparaten, vilket under andra halvan av 70-talet bidrog till förtrycket av vänstern.

5000 människor dog i attacker av fascistiska dödspatruller och beväpnade vänstergrupper under 70-talet. Den inbördeskrigslika situationen och den starka arbetarrörelsen ständiga aktioner försatte den turkiska ekonomin i en svår kris. Återigen var härskarnas lösning en militärkupp.

5. 12 september-kuppen

Den 12 september 1980 tog de turkiska generalerna för tredje gången makten över landet. Regeringen avsattes, parlamentet upplöstes och generalerna bildade en Nationell Försvarskommitté. Det dröjde bara timmar innan kuppens syfte blev tydligt: Att en gång för alla krossa vänstern och dess folkliga stöd. För att säkra kapitalets vinster använde generalerna en osannolik brutalitet. Militärdomstolar dömde aktivister och sympatisörer på löpande band. Den systematiska tortyren steg till oanade höjder, värst var det i de kurdiska provinserna, där också vänsterns folkliga stöd varit starkast. Alla demokratiska rättigheter upplöstes, och massmedi-

erna censurerades grovt. Samtliga partier och organisationer, även opolitiska, förbjöds. Människor "försvann" efter att ha torterats till döds eller avrättats på plats. Tiotusentals hängdes.

Det nya Turkiet skulle i stället grundas på patriotism och lydnad, en ny sorts kemalism. En ny odemokratisk konstitution röstades igenom i en odemokratisk folkomröstning – samma konstitution gäller än idag. Där står bland annat den berömda formulering som idag motiverar hårda straff mot turkiska och kurdiska intellektuella och till och med parlamentsledamöter, och som uttryckligen förbjuder alla andra ideologier än kemalismen:

"Ingen tanke kan ställas emot den turkiska nationens intressen, grundandet av den turkiska existensens odelbarhet med dess stat, dess land, dess historia och moraliska värderingar, Atatürks nationalism (kemalism), principer, revolutioner och civilisation."

Partier får inte heller bygga på klassanalyser.

Den nya regimen hade framgångsrikt lyckats knäcka vänstern. Men från och med 1984 växte en kurdisk gerillarörelse sig allt starkare. Gradvis utvecklade den sig till en massrörelse under ledning av Kurdistans Arbetarparti, PKK.

1984 hölls allmänna val, men militärer behöll makten genom den nya konstitutionen, som i princip garanterar makten åt det Nationella Säkerhetsrådet, där militärerna har majoritet.

Turgut Özals regering var något mer flexibel i politiskt hänseende. Vänstergrupper kunde börja arbeta legalt. Marxister har grundat nya organisationer, och en ny feministisk rörelse har uppstått. Det fanns en stark kvinnorörelse redan på 70-talet, men den var mer en förlängning av de marxistiska partierna. Den nya rörelsen är mer självständig och mindre socialistisk. En helt ny politisk grupp dök också upp: anarkister.

Regeringen försökte anpassa Turkiet till världskapitalismen genom att sänka tullarna och öka exporten. De lånade enorma summor från väst till infrastrukturella projekt. Arbetarna tjänade mindre än 1970, och arbetslösheten bredde ut sig kraftigt. De dyra lånen, korruptionen och ökade militära utgifter till kriget i Kurdistan ledde till en djup ekonomisk kris, som fortfarande förvärras successivt. Den nya koalitionsregeringen, vald 1991, har också ytterligare skärpt kriget i de kurdiska provinserna. Sedan slutet av 80-talet pågår ett krig mot hela det kurdiska folket.

1993 förbjöds det prokurdiska partiet HEP, trots att det hade representanter i parlamentet. Men detta är ingen historisk nyhet. Under kuppen 1971 förbjöds partier i samma sats och 1992 förbjöds Socialistiska Partiet för att ha nämnt ordet kurder.

"Inom den kontext av höger- och vänsteridéer som är tillåtna i Turkiet, betyder detta automatiskt: Kemalistisk höger och kemalistisk vänster. De har alla en sak gemensamt

– målsättningen att vara en bättre kemalist", skriver statsvetaren Yücel Yesilgöz.

Trots att Turkiet verifierat olika internationella avtal om mänskliga rättigheter och mot diskriminering, står följande mening 33 gånger i konstitutionen:

"Den som motsätter sig den turkiska republikens odelbara enhet med dess nation och land, kommer att fråntas sina grundläggande mänskliga fri- och rättigheter."

Kemalismen har länge setts som något progressivt. Både vänstern och högern i Turkiet och Europa har, utan att egentligen granska saken närmare, accepterat Atatürk som det moderna Turkiets grundare, utan att se dess våldssamma förutsättningar.

Vi anser att det är hög tid att göra upp med den synen. Genom den här artikeln har vi velat visa på de likheter med fascismen som kemalismen, och även dagens Turkiet, uppvisar. Dess personkult, extrema nationalism, centraliserade maktstruktur, korporativistiska samhällssyn. Sammantaget anser vi att det finns skäl att kalla Turkiet för en diktatur än i dag, grundad på militärens makt.

6. Politiska trender i dagens Turkiet

Den senaste politiska trenden i Turkiet är den radikala islamismens framgång. Välfärdsparter, RP, har vunnit stora lokala framgångar i bland annat Istanbul och Ankara, på ett program som lovar religiösa normer och välfärd. De är ett oprövat kort jämfört med de övriga turkiska politiska alternativen, som framstår som bankrutta. Radikala islamister har även genomfört attacker mot kurder och aleviter, bekvännare av en variant av islam. 1993 dödades 37 människor i Sivas när islamister attackerade en Alevit-festival, framför ögonen på en passiv polis och militär. Just inget tyder på att islamismen står i motsättning till den härskande klassen. De utför bara attacker mot de som riktar sig mot staten. Samtidigt finns ett stort missnöje med regeringspolitiken i deras led.

Under våren 1995 har ett par stora händelser skett. Först och främst de demonstrationer och kravaller som bröt ut i Istanbul och Ankara i mars. Dessa är förmodligen främst ett uttryck för den misär som de kurder som tvångsflyttats från sina hembyar till storstädernas utkanter lever i, och den avsky och oräddhet som de liksom sina landsmän i öst känner för den turkiska staten. I viss mån tycks händelserna också ha livat upp den fortfarande svaga turkiska vänstern.

Inte långt senare invaderade 35 000 turkiska soldater norra Irak, i en påstådd jakt på PKK-gerillan. Förmodligen har de inte lyckats särskilt väl med det. Ett annat motiv till invasionen kan vara att den inrikespolitiska situationen är så svår för regeringen. Precis som Turkiet 1957 och 1974, under ekonomiska och politiska kriser, blåste upp den cypriska frågan, kan nu uppmärksammade militära aktioner spela samma inrikespolitiskt överslätande syfte. □

Situationen i södra Kurdistan

Vägen för de irakiska kurderna genom två gulfkrig, massakrer och ett bräckligt självstyre i imperialismens händer.

Iran-Irak-kriget

1980 bröt kriget mellan Iran och Irak ut. Så fort en konflikt brutit ut mellan Iran och Irak, ända sedan 30-talet, har irakkurdernas ledande skikt sökt utnyttja situationer till sin fördel genom bräckliga allianser med Iran och andra stormakter. Så skedde även 1980.

Den kurdiska väpnade rörelsen bestod av KDP, Kurdistanens demokratiska parti, som lett kurdiska uppror ända sedan 40-talet och nu leddes av Masud Barzani, och PUK, en union av partier som leddes av Jalal Talabani. Mellan de två partierna och deras ledare fanns en stark rivalitet som bland uttryckte sig i väpnade konflikter. Även ett flertal små marxistiska gerillagrupper fanns.

Kort efter krigsutbrottet fick PUK och KDP stöd av Iran. Förstärkta fortsatte de kriget mot Irak, och mot varandra. Men 1987 slöt PUK och KDP fred, när Irakiska Kurdistanfronten (IKF) bildades av PUK, KDP och tre mindre partier.

Anfal

Liksom tidigare misslyckades taktiken med nära allianser med stormakter. När Iran och Irak slöt fred efter åtta års krig, rycktes det iranska stödet snabbt undan, samtidigt som Irak riktade hela sin militära styrka för att krossa det kurdiska upproret. Inte ens samlingen runt IKF lyckades förhindra ett fullständigt nederlag. Den irakiska inre offensiven blev en stor tragedi för landets kurdiska befolkning. Operationen kallades Al-Anfal, vilket betyder "byte" och ursprungligen är en islamsk term som avser rätten att ta kvinnor och egendom av hedningar i krigstider.

Under en kort tid "försvann", enligt flera källor, ca 180 000 kurder för att aldrig återse. Hela byars manliga befolkning avrättades, och tusentals av de kvarvarande kvinnorna utsattes för systematiska våldtäkter av irakiska soldater. Våldtäkt är fruktansvärt i sig, och i Kurdistan dessutom så skamfylld för den utsatta kvinnans familj att det förekommer att manliga släktingar mördar våldtagna kvinnor för att "upprätthålla familjens heder".

Ungefär 4500 kurdiska byar förstördes av bomber eller bulldozers, och hundratals invånare tvångsflyttades, antingen till södra Irak, eller till nybyggda betongbaracker längs de lättkontrollerade dalgångarna och längs huvudvägarna. Över 100 000 kurder flydde undan operationen till Turkiet,

där de hamnade i flyktingläger i flera år.

Saddam Hussein drog sig inte heller för att använda kemiska vapen. I en enda attack med gasbomber dödades flera tusen kurder i staden Halabja.

Al-Anfal undgick inte en enda kurd i Irak, och dess psykologiska effekter på miljoner människor måste alltid tas hänsyn till när man diskuterar södra Kurdistan.

IKF stod handfallna inför operationen. De flydde till Iran.

Men Saddam Husseins övertro på sig själv och Iraks styrka skapade bara ett par år senare nya tillfällen för kurderna att nå sina mål. I augusti 1990 invaderade Irak Kuwait.

Gulfkriget

Kuwaitkrisen och Gulfkriget satte plötsligt kurderna i centrum för världens massmediers uppmärksamhet. Bara ett år tidigare hade till exempel Talabani varit i USA för att informera om Iraks förtryck av kurder.

"Amerikanernas svar var att det låg i USA:s intresse att stödja Saddam eftersom denne var 'en betydande person för USA:s politik i området' och att Saddam bevakade de västerländska intressena i regionen", skriver Borhanedin A Yassin i sin uppsats "Kurderna i Irak och konfliktutvecklingen vid Persiska viken". Massmedia i väst hade heller knappast nämnt Anfal. Men nu, av olika orsaker, led hela världen med kurderna.

IKF bestämde sig för att upphöra med alla sina militära handlingar i oktober 1990. De hade visserligen knappast någon militär aktivitet, men orsaken sades vara risk för vedergällningsaktioner. Många makter i väst och regionalt oroade sig över att kurder, vid ett eventuellt irakiskt sönderfall, skulle bryta sig ur Irak och skapa en självständig stat. IKF bedyrade att så inte skulle ske.

Iraks nederlag i kriget som följde erbjöd ett unikt tillfälle att göra uppror. Men IKF var inte alls med på tonerna, utan upproren som utbröt i södra Irak i februari och i Kurdistan i mars 1991 var till en början helt folkliga och spontana. Redan innan krigsutbrottet hade tiotusentals soldater, många kurder, deserterat från armén. Dessa spelade en viktig roll i upproret. Enligt vad vi fick erfara deltog även PKK (runt Zakho) och på andra håll tiotusentals regimvänliga milismän (jash) som bytte sida.

En stor del av södra Kurdistan befriades

snabbt. Men den irakiska armén återtog snart initiativet, samtidigt som de från Iran återvändna partier i IKF något nattståndet uppmanade folk att fly. Upproret slogs ned och över två miljoner människor flydde mot gränserna till Iran och Turkiet av rädsla för vedergällning.

Kurdernas flykt ledde inte bara till en mänsklig tragedi, med många döda av undernäring och sjukdomar, utan fick även politiska dimensioner. En stark opinion sammankopplade flykten med Gulfkriget, och ansåg inte att FN-alliansens åtaganden var slutförda. Förhandlingar inom alliansen ledde den 5 april till att FN antog resolution 688, som krävde ett slut på förtrycket av den irakiska civilbefolkningen. Den 19 april upprättade FN ett flygförbud för Iraks armé norr om den 36:e breddgraden, och kurderna började återvända. Strider mellan kurder och Iraks armé fortsatte till oktober, då Irak drog tillbaka sin armé och en inre frontlinje permanentades. Den kurdiska delen omfattade ungefär 2/3 av Iraks kurdiska områden. Till exempel hamnade den stora oljestaden Kirkuk utanför kurdernas kontroll. FN behöll viss militär närvaro i den kurdiska delen.

Efter kriget

IKF etablerade ett de facto-styre över de kurdiska delarna av Irak. Under vår resa fick vi höra skarp kritik mot framför allt PUK:s och KDP:s agerande. Många hävdade att partierna kommit utblottade från Iran, och sålt den irakiska statens kvarvarande tillgångar som maskiner, utrustning och hela fabriker till Iran och Irak för att få pengar till att stärka den egna partiorganisationen. Och idag existerar knappt några fabriker i södra Kurdistan.

I januari 1992 avblåstes definitivt förhandlingarna med Irak, och samtidigt utlyste IKF val till ett parlament. Valen ägde rum i maj 1992, och bedömdes av internationella observatörer som för omständigheterna demokratiska. Men några småpartier anklagade PUK och KDP för valfusk.

I valet, som hade en sjuprocentsspärr, vann PUK och KDP hälften var av 100 av parlamentets platser. Fem platser var reserverade för landets kristna minoriteter.

Missständsamheten mellan PUK och KDP bestod. De antog en "50-50-policy", som går ut på att antalet ministerier delades jämt, och om en minister är PUK:are, är viceministern

KDP:are, och vice versa. Detta mönster genomfördes ända ner till tjänstemannanivå.

Partierna har inte byggt upp en gemensam, kurdisk administration, utan i varje läge, återigen, sökt gynna det egna partiet.

PUK, KDP och även Den Islamiska Rörelsen i Irakiska Kurdistan (IMIK) har anklagats för grova brott mot de mänskliga rättigheterna. Olovliga arresteringar, tortyr, summariska avrättningar, inskränkningar i mötes- och demonstrationsfriheten är bara några exempel från den djgra lunta som Amnesty publicerade i februari 1995 om människorättsbrott i irakiska Kurdistan.

Uppbyggnadsarbetet i det krigshärjade landet har utan tvekan också försvärats av yttre omständigheter. FN:s ekonomiska blockad av Irak omfattar också Kurdistan, och dessutom har Irak infört en total blockad av de kurdiskt styrda områdena. Deras i stort sett enda inkomster härrör från tullavgifter från den olja som förs ut i lastbilar från Mosul i Irak via det kurdiska området till Turkiet.

Inbördeskrig

Det var bland annat dessa inkomsters fördelning som tjänade som motivering när PUK militärt attackerade KDP-styrkor och ockuperade parlamentet i Erbil i maj 1994. Strider pågick hela sommaren, och området delades i en KDP-kontrollerad zon i nordväst, och en PUK-kontrollerad i sydöst, med huvudstaden Erbil ungefär mitt emellan. IMIK deltog också i striderna på KDP:s sida.

I augusti uppnåddes en tillfällig vapenvila, men läget var fortfarande mycket spänt när vi besökte området i oktober. I december bröt striderna ut igen. De pågick till mars-april, då en ny vapenvila inträdde.

Under vintern genomfördes minst en stor demonstration, med 100 000 deltagare i Erbil, enligt uppgifter från en person med vänner i staden, med krav på att kriget skulle upphöra. □

Kvarterskommittéerna i det kurdiska upproret i Irak 1991

Kvarterskommittéerna i irakiska Kurdistan våren -91 var en massiv social rörelse som engagerade nästan hela miljonstaden Suleymanias befolkning. Några anarkister som vi träffade under vår vistelse i Suleymania, betecknade shorarörelsen som spontant anarkistisk. Med detta menade de att folket spontant organiserade sig i direkt-demokratiska strukturer och tog makten över arbetsplatserna och bostadsområdena, för att driva dessa i egen regi.

- Vi började att förbereda de första kommittéerna i februari -91, några veckor före upproret, genom att gå runt i kvarteren och prata med folk, sa anarkisterna vi träffade.

Alla politiska tendenser och partier, vänster som höger, försökte att kontrollera, manipulera eller likvidera denna sociala rörelse.

När USA-alliansen inledde bombningarna av Bagdad i Gullkriget, januari 1991, utbröt glädje bland den kurdiska befolkningen i norra Irak. I ett "Brev från Kurdistan", publicerat i en engelsk broschyr, från sommaren 1991, beskrivs situationen som att folkets rädsla för statens repression försvann den natten och att folk började prata och diskutera med varandra, vilket man inte hade vågat tidigare. Dessutom anlände det dagligen desertörer från fronten, vilka gav ögonvittnesskildringar av vad det var som hände. För varje dag som gick växte förhoppningarna om att Saddam skulle störtas. I den kurdiska staden Suleymania började man att diskutera bildandet av shoras (råd). Inspirationen kom från arbetarråden och kvarterskommittéerna, som upprättades under den iranska revolutionen 1979 när shahen störtades och innan ayatollorna tog över.

Den 29 februari 1991, när markoffensiven hade drivit de irakiska styrkorna på reträtt, vände sig stora delar av den irakiska armén mot Saddam Hussein. Enligt uppgifter startade upproret i staden Basra i sydöstra Irak, efter att en stridsvagn hade kört runt i staden och skjutit sönder alla portar av Saddam. Upproret spred sig snabbt till andra städer i södra Irak som Koot, Omura, Nasria, Samawa, Najaf, Kurbala, Hilla och Mosaib.

En folklig revolution i Irak var det sista som USA-alliansen ville ha på halsen. De ville ha kvar Baathpartiet vid makten och hade hoppats på en palatskupp. Därför avbröt de sin markoffensiv mot Bagdad och satte in bombflyg och helikoptrar, som ut-

förde en ren massaker på den deserterande irakiska armén, allt för att förhindra en revolution. *Det republikanska gardet*, de Saddamtrogna elitstyrkorna, attackerades inte och det var därför som upproret i södra Irak slogs ned relativt snabbt och enkelt. Enligt vissa uppgifter dödades cirka 100 000 irakiska soldater under Gulfkrigets sista dagar, för att se till att Saddam satt kvar vid makten. Ett lyckat uppror i Irak skulle ha kunnat inspirera andra uppror i Arab-världen och det skulle ha inneburit en katastrof för USA:s nya världsordning.

När folket reste sig i södra Irak började olika grupper att förbereda sig och beväpna sig i de kurdiska delarna i norra Irak.

Många kurdiska städer befriades utan att den irakiska armén bjöd något större motstånd. I Suleymania kom det till hårda strider den 7 mars och säkerhetsstyrkornas högkvarter i förorten Akary höll ut ett dygn. Den största staden i regionen, Hawlir (det arabiska namnet är Erbil) befriades på tre timmar den 10 mars och i oljestaden Kirkuk befriades den 20 mars.

Shora-rörelsen i Suleymania

Några dagar före befrielsen av Suleymania deklarerade säkerhetsstyrkorna att de som agiterade skulle komma att avrättas och att deras hem skulle förstöras. Detta var snarare ett uttryck för i vilket tillstånd armén och polisen befann sig. Syftet med hotet var att förhindra att delar av statsapparatens skulle komma att initiera, eller ansluta sig till, ett uppror.

På morgonen den 7 mars 1991 skedde allting spontant. De som var lojala mot *Irakiska Kurdistanfronten*, IKF, satt hemma och väntade på direktiv via radiostationen. Samtidigt började smågrupper att röra sig ut på gatorna vid 7-8 tiden på morgonen, skrikandes slagord. Dessa grupper växte allt eftersom män, kvinnor och barn anslöt sig, de samlade ihop vapen i kvarteren och ungefär samtidigt började dessa grupper att attack-

era myndighetsbyggnader runt om i Suleymania. Inom några timmar var större delen av staden i det beväpnade folkets händer.

Den 8 mars tågade tusentals människor genom Suleymanias gator bakom paroller som "Revolutionärer, sätt upp era egna shoras", "Kvinnorna är en viktig del av revolutionen", "Framåt mot det kurdiska folkets rätt till självbestämmande". Upproret politiserade alla: kvinnor, män och barn.

Omedelbart byggdes det upp shoras över hela Suleymania, de flesta fungerade som kvarterskommittéer, dvs organiserade folk där de bodde. Några få fungerade som arbetarråd på större arbetsplatser. Något av det första man organiserade var mobila sjukvårdsgrupper, som bl a samlade in bloddonationer för dem som skadats under striderna, och lagade stadens vatten- och elförsörjning, som på g a kriget varit ur funktion en tid.

Runt den 12 mars skickades två delegater till Hawlir (Erbil), för att sprida rörelsen och förhindra att den isolerades till Suleymania. På tre dagar hölls fem möten i Hawlir, som ledde till bildandet av 35 shoras. Antalet shoras i Hawlir växte senare till 42.

Inom varje shora fanns det kommittéer eller arbetsgrupper, som hade olika ansvarsområden, som t ex matdistribution, sjukvårdsgrupper, radiostationer, tidningar, egna miliser för att försvara upproret, administration etc. Shorarörelsen organiserade upp egna miliser eller peshmergas (ung. gerillasoldater), för att kunna försvara sig mot yttre angrepp och kontrarevolution.

När Saddams styrkor ryckte fram mot de kurdiska delarna av Irak, skickade kvarterskommittéerna i Suleymania två peshmergaenheter till Kalar och en symbolisk trupp på 80 peshmergas skickades för att hjälpa folket i Kirkuk.

Konflikten mellan shoras och Kurdistanfronten

På morgonen den 8 mars anlände PUK:s 7:de

bataljon, bestående av 200 peshmergas, till Suleymania. När de kom var de helt omedvetna om att staden i princip redan var befriad. Först den 9 mars anlände Irakiska Kurdistanfronten, IKF, till Suleymania och redan den 12 mars började IKF att offentligt angripa shorarörelsen. IKF är en sammanslutning av flera olika partier, varav de två största är PUK och KDP. Både KDP och PUK är uppbyggda efter de traditionella stamstrukturerna, deras sociala bas och stöd bygger på stamlojaliteter.

Den 16 mars, årsdagen av Halabja, hölls stora shora- och IKF-demonstrationer runt om i staden.

Den 17 mars valdes en *högsta shora* för hela Suleymania. Denna högsta "myndighet" kunde inte fatta beslut på egen hand, utan endast lägga förslag till beslut, som sedan gick ut på omröstning i alla shoras.

Den 18 mars olagligförklarade IKF alla shoras och krävde deras upplösning. Efter att IKF befunnit sig nio dagar i staden krävde den att folkets spontana självorganisering skulle upplösas. Anledningen var att IKF såg *högsta shoran* som ett hot. IKF ville nämligen återuppbygga stadens institutioner, återinstallera den gamla administrationen och de fabriksdirektörer som arbetarråden hade avsatt.

Den 20 mars lågde en demonstration riktad mot Kurdistanfronten, IKF, genom Suleymanias gator.

Nawshirwan, andreman och ledare för vänstertendensen inom PUK, sa i en radioutsändning att IKFs uppgift är att krossa kvarterskommittéerna – "vi måste krossa den rörelse som har hissat den röda flaggan". IKF använde sin radiostation som en propagandaapparat mot kvarterskommittéerna.

Konflikten förblev olöst fram till staden åter föll i Saddams händer den 3 april. IKF vågade inte ta till vapen mot kvarterskommittéerna, och kommittéerna kunde inte enas internt om en gemensam linje mot IKF. Vid åtminstone ett tillfälle använde sig en f.d. direktör av peshmergas från IKF för att förhindra ett stormöte på en arbetsplats, i ett försök att fysiskt upplösa en shora.

När kvarterskommittéerna skickade beväpnad milis för att möta Saddams trupper vägrade IKF att ge dem vapen, istället flög PUKs ledare Talabani till Bagdad för att förhandla. Detta kom att kallas för "kyssarna i Bagdad", eftersom Saddams propaganda-TV kablade ut bilder på när Talabani kysste Saddam på kinderna.

Kvarterskommittéernas inre liv

Kommittéerna hade många inbyggda motsättningar, en av dessa var hur man skulle förhålla sig till de politiska partierna i Kurdistanfronten. Vissa ville att man skulle attackera partierna, som de ansåg fungerade som externa myndigheter med egna särintressen. Vissa ville att man skulle förhandla och kompromissa med dem, vilket hade inneburit ett försvagande av rådets makt. Och många andra ville inte se att IKF hade en viss social bas och trodde att man bara kunde

ignorera dem. Den mer militanta tendensen tryckte på att kommittéerna skulle bli autonoma revolutionära enheter, ett beväpnat folk redo att försvara shoras auktoritet.

En annan konflikt inom shorarörelsen var huruvida kommittéerna var en arbetarklassorganisation, eller om alla människor, folket, oavsett klassstillhörighet skulle organiseras i shora.

Tre dagar efter att IKF olagligförklarade shoras och uppmanade dem att upplösas, var det en av Suleymanias 50 shoras som följde kravet och upplöste sig.

Ett exempel på det motsägelsefulla i kvarterskommittéerna var deras politiska krav på liberala rättigheter och borgerlig demokrati, samtidigt som deras praktik var revolutionär och socialistisk. Och märkligt nog var marxist-leninisterna drivande bakom kraven på borgerlig demokrati. De menade att först måste man genomdriva en borgerlig revolution, för att därefter genomföra den socialistiska revolutionen. Ur denna synvinkel blir det också helt konsekvent att alliera sig med borgerliga krafter.

Våra anarkistiska kamrater menade att flykten upp i bergen iscensattes av Kurdistanfronten för att fysiskt upplösa alla shoras och därigenom krossa shorarörelsen.

– Det blev två motstående rörelser, kommittéerna och Kurdistanfronten. Det stod klart för oss från början att partierna i IKF inte kunde bli en revolutionär del av rörelsen och att de var våra fiender. IKF började bygga upp en ny stat.

– IKF försökte stoppa folkets krig mot Baath-partiet i staden Kirkuk. De sa åt folket att gå hem, att ordningen måste upprätthållas och att IKF skulle göra det som behövde göras.

Saddam återfår kontrollen

Den 2 april närmade sig Saddams trupper Suleymania, och besköt staden med artillerigranater. Kirkuk hade fallit några dagar tidigare. Ledarna för IKF hade redan åkt mot iranska gränsen, men deras peshmerga var kvar och sa att de tänkte hjälpa till med försvaret av staden. Efter midnatt gick PUKs ledare Talabani ut i ett radiotal där han uppmanade alla att fly mot bergen. Talabani använde ren skräckpropaganda och sa att Saddam kommer att använda kemiska stridsmedel, som i Halabja 1988.

När Saddams trupper 12 timmar senare rullade in i staden hade över 90 procent av befolkningen redan flytt mot bergen och gatorna var fortfarande fyllda av folk som var på väg.

Först nu uppmärksammades det i internationell media vad det var som hände i norra Irak, och FN lovade att upprätta en skyddszon för kurderna. FNs syfte med denna skyddszon är oklart och har inte givit kurderna i Irak någon folkrättslig status. Efter cirka två veckor började folk att återvända från bergen till städerna. Under de följande månaderna fördes någon form av förhandlingar mellan Irakiska Kurdistanfronten och Saddam Hussein, men detta var

mest ett spel och Saddams taktik att låta tiden gå.

Juli-upproret

Den 18 juli reste sig folket åter i Suleymania och slängde ut Saddams trupper ur staden på drygt en timme, det enda som fanns kvar var vraken av 11 stridsvagnar. Dagen innan hade befolkningen i Hawlir gjort detsamma. Under upproret den 18 juli åkte IKF runt i Suleymania med högtalarbilar och uppmanade folk att gå hem.

Den 20 juli anordnade marxist-leninisterna en demonstration i Suleymania, och det uppstod bråk med IKF. Under de följande dagarna byggde både marxist-leninisterna och IKF upp egna "shoras", det folkliga deltagandet i dessa s k "shoras" var dock obefintligt.

Under sommaren uppstod även stridigheter inom Kurdistanfronten, KDP och PUK bekämpade ett litet socialdemokratiskt parti. Idag har PUK och KDP "delat upp" irakiska Kurdistan, eller södra Kurdistan som kurderna själva kallar det, mellan sig. PUK bestämmer i områdena som gränsar till Iran och KDP i områdena som gränsar till Turkiet.

Avslutning

Shorarörelsen var ett socialt uppror, med stort folkligt deltagande, men rörelsen kom att isoleras till städerna Suleymania, Hawlir och Kirkuk. I dessa städer bildades det sammanlagt runt 96 shoras. Det folkliga upproret i Suleymania var en social revolution i det avseendet att alla större arbetsplatser och fabriker exproprierades av arbetarna/arbetskorna och att driften togs över av arbetarråd och stormöten. På stadens sjukhus uppstod däremot interna konflikter när t ex läkarna motsatte sig en arbetstidsförkortning.

Denna revolutionära situation varade dock väldigt kort tid, cirka tre veckor, och spred sig endast till Hawlir och Kirkuk. Om Hawlir vet vi bara att det bildades 42 shoras och Kirkuk befriades aldrig riktigt, där pågick striderna i cirka två veckor tills Saddams styrkor återerövrade staden. I Kirkuk bildades endast 4 shoras. I de kurdiska städerna Mosul, Dehuk och Zahko bildades inte en enda shora.

Av de marxist-leninistiska tendenserna i Suleymania gick fyra ihop 1993 och bildade IWCP, Irakiska Arbetares Kommunistparti.

Anarkisterna i Suleymania har inte haft någon verksamhet sedan upproret -91, de menade att det är svårt att verka öppet i södra Kurdistan. Man måste kunna försvara sin verksamhet med vapen, eftersom varken PUK eller KDP accepterar konkurrens från andra grupper. De träffas internt ibland och har ideologiska diskussioner, men det är också allt. De betecknade sig som klassiska anarkister och det bör tilläggas att de var klart antifeministiska. De var dock mycket intresserade av anarkistströrelsen i övriga världen, förhoppningsvis har våra diskussioner inspirerat dem.

□

De arbetslösas förening

När Kurdistan lydde under Bagdad fanns det inga fria fackföreningar där. Alla var "gula", d v s statligt kontrollerade. När området sedan hamnade under kurdisk administration, togs de gula facken mer eller mindre över av Kurdistanfronten, som är en front av flera partier i södra Kurdistan — med PUK och KDP som klart dominerande. Dessa partier leder också den federala staten, så facken är lika gula i dag som under Saddams tid.

Fria fackföreningar är förbjudna, får vi höra under vår resa. Men i Suleymania träffar vi representanter för det som mest av allt liknar en fri fackföreningsrörelse i södra Kurdistan. Vi träffar medlemmar från Arbetslösas förening, den största organisationen i Arbetarnas federation i Kurdistan.

Arbetslösas förenings främsta paroll är "arbete eller arbetslöshetsersättning". Arbetslösheten i regionen är mycket hög, även om inga exakta siffror verkar finnas. En uppgift talar om att hela 70-80 procent av den arbetsföra befolkningen saknar arbete - och som arbetslös får man ingen ersättning.

På deras kontor i en slitnen universitetskorrridor i Suleymania träffar vi Akram Muhammad, Jabar Mohsin och Hussein Bapir, officiella representanter för organisationen, och flera "vanliga" medlemmar. Mest talar Akram, som sitter under en röd fana bakom sitt skrivbord, medan de andra sitter uppradade på bänkar längs väggarna.

– Vi är den första fria organisationen som verkligen försvarar arbetarnas intressen i Kurdistan, säger Akram Muhammad.

Föreningen vill vara en del i den internationella arbetarrörelsen. Även om Arbetslösas förening inte har socialism på programmet, "tror vi på samhälls rättvisa", säger de till oss.

IWCP

Till saken hör, och skall sägas redan nu, att hela denna federation står väldigt nära ett parti, Irakiska Arbetares Kommunistparti, IWCP. När vi frågar om sambandet dem emellan förnekar de att det skulle finnas ett organisatoriskt sådant.

– Bara våra fiender säger att vi tillhör partiet, säger de surmulet.

Men med eller utan exakta organisatoriska förbindelser, vet alla att de är samma människor som arbetar aktivt i båda organisationerna. När vi kom hem till Sverige fick vi höra att Arbetslösas förening splittrats i två delar, just på frågan om hur nära allierad den ska vara med IWCP.

IWCP är ett marxist-leninistiskt parti med starka rådsocialistiska inslag. Det bildades genom en sammanslagning av fyra mindre kommunist-

partier 1993, där den största var Rewti Communist, Kommunistiska Strömningen, som verkade i Suleymania under slutet av 80-talet och fick sin inspiration från den iranska revolutionens fabriksokupationer. I Sverige finns de representerade i en rad kommittéer, och samarbetar med IKK.

Direktdemokratisk fackföreningsrörelse

Arbetslösas organisation bildades, liksom "moderpartiet" IWCP, inspirerade av Shorärörelsen i Suleymania och Kirkuk 1991 och idén om en fri och direktdemokratisk fackföreningsrörelse. Arbetslösas förenings centralkommitté väljs direkt av medlemmarna. De säger att CK inte är ett beslutande organ, utan ett samordnande. Men de har vissa beslutsfattande befogenheter, visar det sig.

CK väljer representanter till "centralorganisationen" Arbetarnas federation i Kurdistan". I federationen ingår dessutom: Sjukvårdssektorns arbetar- och tjänste-

mannaförening, Cementarbetarnas förening, Byggnadsarbetarnas förening, Föreningen för arbetare inom privata industrier och projekt samt Post- och kommunikationsarbetarnas förening. De uppger själva att federationen har 30 000-35 000 medlemmar, varav 20 000-25 000 i Arbetslösas förening. Men enligt andra vi talade med är detta en rätt grov överdrift.

Den viktigaste frågan är som sagt den om arbetslöshetsersättning.

– Det finns pengar i Kurdistan, säger Akram Muhammad. Den absolut största inkomstkällan är tullavgifter för de lastbilar med olja som kör från Irak, genom Kurdistan, till Turkiet. Varje månad utkrävs åtta miljoner dollar i tull.

– Men 70 procent av inkomsterna går till partierna, och bara 30 procent till det övriga samhället, det säger PUK och KDP själva.

– Och när vi kräver arbetslöshetsersättning, säger de att vi är en ung och fattig demokrati, säger organisationens representanter till oss.

Föreningen arbetar på klassiskt sätt: genom möten, demonstrationer och kontakt med myndigheterna försöker de påverka och organisera. De försöker genomföra strejker och aktioner på arbetsplatserna. Som exempel nämner de en läkarstrejk några månader tidigare. Det är dock oklart för oss om det var Arbetarnas federation som organiserade strejken. I vilket fall stödde de den. Bland annat krävde de strejkande högre lön, rätt att organisera sig och mer medicin. De krävde att en statligt kommitté skulle tillsättas för att utreda den omfattande stölden av sjukvårdsutrustning, som är ett stort problem.

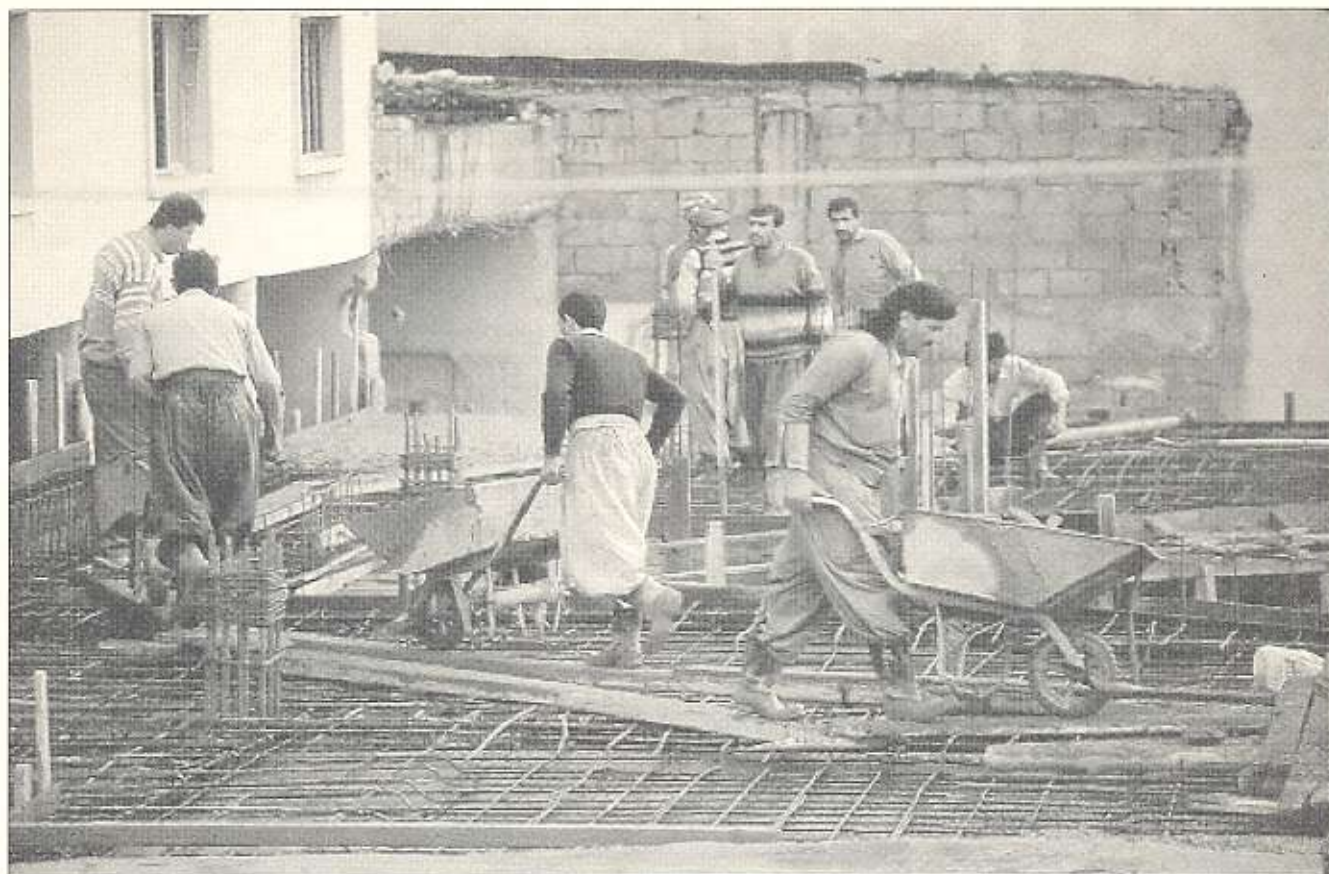
Svår repression

Inför första maj, berättar de officiella representanterna, kommer de att föra fram följande krav: Ingen rätt att säga upp arbetare, höjda löner, arbetslöshetsersättning, en lösning på bostadslösheten, upphäv FN:s embargo, organisations- och mötesfrihet.

Arbetslösas förening har en näs-

Gamla stan i Erbil.

Suleymania.

tan halvlegal ställning i södra Kurdistan. Repressionen mot den har varit mycket hård. De berättar om demonstrationer som förbjuds eller lett till massarresteringar, om en medlem, Nazir Oman, som kidnappades och senare hittades ihjälbränd. Om andra ledande medlemmar som arresterats långa tider.

Arbetslösas förening var ledande i en kampanj till försvar för jordockupanter i Suleymania. Ungefär 5-6000 hus har byggts på ockuperad mark av flyktingar från de delar av Kurdistan som fortfarande kontrolleras av Saddam Hussein, och som inte har någon annanstans att bo. En uppgift säger att det finns 300 000 sådana flyktingar i södra Kurdistan.

Förra året började stadens myndigheter att riva dessa bostäder. Folk protesterade, och rivningarna upphörde, åtminstone tillfälligt. När ockupanterna kontaktade myndigheterna, arresterades deras utsedda representant. Arbetslösas förening krävde att jordockupanterna skulle få stanna kvar i sina hus tills de erbjuds annan mark eller bostad – annars skulle jordockupanterna låta sig jämnas till marken tillsammans med husen.

Den första september 1994, några veckor innan vi kom dit, hölls en demonstration med flera hundra deltagare. PUK-styrkor öppnade eld rakt in i folkmassan. En medlem i Arbetslösas förening, Bakir Ali, skadades av kulorna, och fördes sedan bort och dödades av PUKs specialbrigader.

När Amnesty International nyligen fördömde brotten mot de mänskliga rättigheterna i södra Kurdistan var IWCP och Arbetslösas förening bland de organisationer

som drabbats värst av repressionen. Rörelsen är starkast i Suleymania och huvudstaden Erbil. I Suleymania styr PUK. Representanterna berättar för oss att stadens borgmästare, Salar Aziz, är svensk medborgare. De riktar ett krav till den svenska arbetarrörelsen att verka för att hans medborgarskap dras tillbaka.

Tror inte på fritt Kurdistan

En sak som särskiljer IWCP och Arbetslösas förening från nästan hela den övriga vänstern i Kurdistan, är deras hållning till nationalism. De kämpar inte för ett fritt Kurdistan. De kallar PUK och KDP för nationalist, och menar att de varit lika bra på att suga ut arbetarklassen som irakier eller något annat folkslag. De säger att de lever i ett nationellt fritt Kurdistan nu, men har ändå ingen frihet - Kurdistan är inte fritt förrän arbetarna är fria. De anser att den nationalism som företräds av vänstern, som PKK, inte är särskild från PUKs och KDPs, och har svårt att se att de skulle finnas ett specifikt etniskt förtryck av kurder. De är för ett reformerat Irak, med språkliga och kulturella rättigheter för kurder, men vill självfallet inte återförenas med Saddam Husseins Irak.

Sammantaget representerar IWCP den mest radikala socialismen i södra Kurdistan, och dessutom med vissa frihetliga inslag. Men vi träffar andra som menar att det bara på ytan ägnar sig åt direktdemokrati, och egentligen är rätt elitistiska. Själva har vi också svårt för deras taktik att hela tiden gömma moderpartiet bakom front-

organisationer. Det ger ett oärligt intryck.

Den kända Kurdistan-journalisten Lissy Schmidt (som mördades i södra Kurdistan i maj 1994) ger en kompletterande bild av Arbetslösas förening i sin sista bok, *Wie teuer ist die Freiheit?* (Hur dyr är friheten?).

Lissy Schmidt skriver att föreningen håller stormöten varje vecka, dit alla arbetslösa kan komma. Alla får göra sig hörda, men medlemmarna anstränger sig för att tala om att det inte är en arbetsförmedling de kommit till, och heller ingen tiggarförening.

– Vi kräver arbete, inga almosor, säger den intervjuvade talesmannen. Men han erkänner hur svårt det är att få gehör för deras idéer om självförvaltning.

– De flesta kommer hit av förtvivlan, inte för att de har klara idéer om hur de ska driva igenom sina rättigheter, säger han.

Men samma människor som för ett par år sedan ropade "Yes, yes, Bush" och jublade åt FN, är nu mycket besvikna. Åsikten att ingen står beredd att hjälpa kurderna "över tröskeln" breder ut sig. Finns det då en chans för självorganiseringen? undrar Lissy Schmidt. "Kanske", svarar talesmannen för Arbetslösas förening.

– Frågan är om vi kan sätta tillräckligt tryck på de inrikespolitiska och internationella krafterna.

När vi kommer hem till Sverige hör vi rykten om att IWCP under de senaste månadernas krig och kris börjat försöka återupprätta systemet med Shoras, kvarterskommittéer. Men om de är framgångsrika eller inte förtäljer inte historien. Kanske... □

Kvinnomord och "omoralisk olydnad"

Det är svårt att få en klar bild av hur kvinnor lever i Kurdistan. De rapporter som finns från området, från t ex Amnesty och enstaka journalister, handlar till allra största delen om män. Hos många av de organisationer och partier vi mötte under resan var kunskapen om kvinnors specifika situation i det närmaste obefintlig. Denna artikel baserar sig på intervjuer med tre kvinnor, aktiva i Women Independent Organisation (WIO) som kämpar för kvinnors rättigheter i Irak.

En av dem, Bahra, intervjuade vi i Stockholm. Hon gifte sig med en kurdisk man som fått svenskt medborgarskap och kom med honom till Sverige i januari 1995.

– När vi gick till vigselföräntaren i Erbil så krävde han att min far skulle komma dit och godkänna vårt äktenskap, berättar hon. Jag är 30 år gammal och min man är 40. Vigselföräntaren återopade en gammal lag som inte tillämpats på många år, men sedan 1991 har flera såna här lagar börjat användas igen.

Bahra anser att den växande fundamentalistiska rörelsen, med *Den Islamiska Rörelsen i Irakiska Kurdistan* i spetsen, utgör ett stort hot mot kvinnorna i hennes hemland. De senaste åren har deras propaganda gjort att marginalen i debatten om jämställdhet flyttats tillbaka. Många unga kvinnor har börjat använda slöja och gamla kvinnoförtryckande mönster återupplivas.

Många kvinnor, i synnerhet på landsbygden, gifts bort när de är mycket unga. Lagen tillåter giftermål från 15 år, och ingen behöver fråga efter brudens vilja. Kvinnor kan inte begära skilsmässa, vilket däremot är en rättighet som männen har. Denna rättighet är det få män som utnyttjar, eftersom det finns "enklare" sätt att göra sig av med en önskad hustru.

Blind killing

Shler och Showbo, två aktiva medlemmar i WIO i Suleymania, berättar om *blind killing*. När en man tycker att hans kvinna gjort något opassande anklagar han henne exempelvis för att vägra tillfredsställa honom sexuellt, eller för att vara en dålig mor åt hans barn, eller för att ha sett åt en annan man. Om en kvinna betar sig så är det hennes brors, fars, mans eller kusins plikt att döda kvinnan för att upprätthålla familjens heder. Ingen i familjen, eller stammen, har rätt att ifrågasätta hans uppgifter om henne.

– WIO:s främsta uppgift är att stoppa det blinda dödandet av kvinnor! anser Shler.

Bara i Erbil, som har en befolkning på drygt en miljon invånare, mördades 575 kvinnor under 2,5 år mellan 1991 och 1993 enligt WIO:s siffror. Organisationen arbetar med att samla namn och andra uppgifter om

de kvinnor som dödas. Men arbetet går trögt, av flera olika anledningar. Det finns nästan inget telefonnät i landet, sedan infrastrukturen bombats sönder, och att resa omkring är kostsamt och nästan omöjligt för aktivister, p g a ständiga vägkontroller. Den statistik som finns är bristfällig och mörkertalet vågar de inte gissa.

Republikanska sjukhuset i Erbil har samlat statistik över döda och överlevande kvinnor som kommit in på sjukhuset. 1992 kom 160 mördade kvinnor in, hälften av dem hade skjutits till döds, de andra hade strypts eller dödas med kniv.

Sjukhusets brännskadeavdelning tar också emot många kvinnor som försökt bränna sig till döds. Mellan 1 maj 1992 och 10 jan 1993 kom 280 kvinnor med svåra brännskador in till avdelningen. 100 avled av skadorna under den tiden. 110 av de 280 kvinnorna hämtades av släktingar eller vänner. Av många ses det som en skam för familjen att kvinnan försökt ta sitt liv och om hon vårdas på sjukhus är risken större att det "kommer ut". I hemmet får kvinnorna ofta ingen eller otillräcklig vård och dör av sviterna efter självmordsförsöket.

Visserligen finns det i irakiska Kurdistan möjlighet att åtala en man som dödat en kvinna. Men få ställs inför rätta och om så sker kan mördaren återopa en lag som säger att om en man, p g a "omoralisk olydnad" mördat sin mor, fru, dotter eller kusin ska han inte få mer än tre års fängelse. Det är en lag som hämtats till Irakisk lag från *Sharia*, lagboken i Koranen, och som PUK och KDP valt att ta i bruk igen. Straffet för mord är annars 15 till 20 år. Det innebär att om mördaren överhuvudtaget döms för mordet blir följden två till tre års fängelse. På pappret alltså – i praktiken slipper han straff helt, eftersom den här typen av straff nästan aldrig verkställs.

Släktingar hjälper mördaren

Morden ökade markant under 1991 och sedan WIO bildades 1993 har de organiserat tre seminarier om urskilningslöst dödande av kvinnor. De en dag långa seminarierna har varit välbesökta. I Erbil och i Suleymania kom ca 2000 gäster, i Kayja 300. På semi-

narierna har överlevande kvinnor berättat om sina upplevelser.

– En kvinna som kom till oss berättade att hennes far tillåtit att hon arbetade i en frisörsalong. Men det ogillades av andra män i familjen och hon sköts med 6-7 skott. Hon överlevde och lyckades fly. Vi har fått höra flera berättelser om kvinnor som flytt till släktingar som berättat för mannen var hon fanns, så att han kunde komma efter och döda henne.

– Men det är inte många kvinnor som försöker fly från sina förtryckare.

Shler förklarar att de allra flesta kvinnor i södra Kurdistan inte själva tycker att de är lika mycket värda som män. De har uppfostrats till att lyda minsta vink från sin man, bror, far eller den man som är deras överhuvud.

– Kvinnor här har lärt sig att de inte har något människovärde. Många kurdiska och irakiska kvinnor tycker inte att de har rätt att lämna sin man, hur illa de än blir behandlade, eftersom de tillhör honom. När all skuld läggs på kvinnorna så finns det inte några män som våldtar sina fruar – det finns bara kvinnor som inte vet att behaga sina män, säger Shler.

Växande protest

När jag träffar Bahra i Stockholm ett par månader senare berättar hon att många kvinnor har en växande känsla av protest i sig. Det är WIO:s uppgift att kämpa för att kvinnor ska ta den känslan på allvar och börja diskutera med varandra, trots att den traditionella kvinnosynen inte tillåter kvinnorna att "blanda sig i politik".

Till seminarierna bjöd WIO in flera kvinnoförbund (bland annat från de regerande partierna PUK och KDP), men de flesta politiska partierna och deras kvinnoförbund arbetar inte mot *blind killing*. KDP svarade att de anser att de inte kan göra något åt att folket dödar "dåliga kvinnor". Kvinnor som beskylls för att ha samarbetat med Saddam Husseins Baath-parti.

– Det var många kvinnor och flickor som stod utan försörjare efter att Saddam skövlät deras by och arresterat deras män eller fäder under *Anfal*-operationen 1988, då över

Derkar

4000 kurdiska byar i norra Irak jämndes med marken, berättar Shler. Många kvinnor hade helt enkelt inget att välja på; att svälta eller att prostituera sig. De män som hade råd att köpa prostituerade ingick i Saddams trupper.

Shler och Showbo tycker att det är fel att anklaga dessa kvinnor för att ha samarbetat med Baath. De ser inte prostitution som samarbete, utan som utnyttjande av kvinnors utsatta situation. Att politiska partier bekräftat synen på prostituerade som Saddamkollaboratörer har resulterat i att det används som ursäkt för att döda kvinnor, oavsett om de någonsin prostituerat sig.

Döm inte kvinnorna

– Vi anser att även om kvinnor prostituerat sig, vem som än varit deras kunder, så har ingen rätt att döma dem för det, säger Shler. De som ska dömas är de som sett till att kvinnor inte kan eller får försörja sig genom att arbeta, de som skövlat jorden så att den inte går att odla och de som direkt eller indirekt godkänner dödandet av kvinnor och inte agerar för kvinnornas mänskliga rättigheter.

WIO anser att regeringen i den kurdiska självstyrande delen av Irak är ansvariga för att mordandet fortsätter. De politiska partier som anklagar kvinnor för att vara "dåliga" är enligt WIO i själva verket de som bär skulden till att ensamstående kvinnor och flickor tvingas prostituera sig, och att prostitutionen ökar i stora delar av det fattiga

landet.

– Det är ju regeringens ansvar att se till att *hela* folket klarar sig ekonomiskt, tycker Showbo.

WIO arbetar först och främst för att kvinnor ska inse sitt människovärde, organisera sig och kämpa för sina mänskliga rättigheter. Men det handlar inte bara om att överleva, det handlar om att kvinnor ska ha samma förutsättningar som män att leva ett drägligt liv. Att få arbeta även utanför hemmet, att få bestämma vem man vill leva med, att få diskutera fritt om vad man vill, o s v.

Arbeterskor finns inte

På en syfabrik i Suleymania – en av få fabriker som är i drift i staden – där 700 kvinnor är anställda försökte ledningen avskeda alla kvinnor för att anställa "arbetslösa" i stället. Män är arbetslösa när de inte har ett arbete. Kvinnor kan inte vara arbetslösa, eftersom de är kvinnor och inte arbetare. Fabriksledningen ansåg att kvinnorna inte klarade av att ta hand om sina barn och (jcke-) arbeta samtidigt. Men WIO hjälpte till att organisera ett daghem vid fabriken och kvinnorna fick jobba kvar.

Kvinnorna i WIO önskar att de hade resurser nog att starta fler daghem och samarbete har inletts med De gröna i Finland, som undersöker möjligheten att skjuta till pengar.

Nu överlever organisationen på de bidrag som kommer från de ca 400 medlemmarna i södra Kurdistan och på pengar som sym-

patisörer i andra länder skickar. När det finns tillräckligt med pengar ger WIO ut sin tidning, "Jämlikhet".

WIO är liksom *Arbetslösa förening* knuten till *Irakiska Arbetares Kommunistparti* (IWCP). Shler och Showbo i Suleymania förklarade att kvinnoorganisationen är knuten till IWCP för att få hjälp med väpnade vakter i sin lokal och på seminarierna. Men Bahra ger en annan bild av samarbetet. Hon menar att IWO och IWCP står mycket nära varandra ideologiskt och därför är samarbete naturligt. IWCP är enligt Bahra det enda parti i södra Kurdistan som försvarar kvinnors rättigheter i sin plattform.

– Dessutom, menar Bahra, kan inte kvinnokampen skiljas från den socialistiska. I det kapitalistiska systemet är både kvinnor och män förtryckta som arbetare.

När jag frågade Shler, Showbo och Bahra hur de ser på Kurdistans frigörelse fick jag nästan samma svar av alla tre:

– Det finns inget samband mellan självständighet för kurder och kvinnors frigörelse. Nu sitter kurder vid makten i södra Kurdistan, men vi har inte sett några förbättringar för kvinnor sedan PUK och KDP kom till makten.

– Situationen har snarare förvärrats för kvinnor i och med att fler kvinnoförtryckande lagar börjat tillämpas. Kvinnor ses fortfarande som andra klassens medborgare i södra Kurdistan.

□

Eldtjuvar i Istanbul

Istanbul var slutet på vår resa. Samtidigt var det där vi träffade den grupp politiskt aktiva, som åtminstone i teoretiskt hänseende stod oss själva närmast – den lilla gruppen kring den anarkistiska tidningen Ates Hirsizi, "Eldtjuven".

I en enkel lägenhet i någon av Istanbuls fattiga förorter samtalar vi en hel kväll och halva natten med några i gruppen. Mest med Cemal, för han kan bra engelska. Han översätter åt de andra, särskilt Guzi, "teoretikern" och gruppens bildare. Vi har mycket att tala om efter vår resa, och de har mycket att berätta. En del av den kritik vi själva sedan utvecklade mot PKK och befrielseströrelsen härstammar från resonemang med Ates Hirsizi. Ändå skiljer den sig lite från deras åsikter. De lever mitt i kriget på ett annat sätt. Även om Istanbul ligger hundratals mil från kriget, är det ständigt närvarande. Särskilt eftersom ungefär halva Ates Hirsizi och miljoner andra människor har sina rötter i Kurdistan.

Kritik av PKK

Som anarkister har de en sträng kritik av PKK. De tror inte på nationalism, de tror inte på en ny stat, de tycker att PKK är auktoritära och elitistiska, och säger att PKK har använt stor brutalitet mot den övriga vänstern, liksom internt mot ideologiska avvikare inom partiet.

Men våra kamrater komplicerar också bilden. Hur ska man kunna framföra denna kritik till sina grannar eller släktingar, som ofta har drabbats av den turkiska statens repression, som kanske har fördrivits från sina byar, som har en son eller dotter som gått med i gerillan, som kanske har dött där, och som har släktingar som hjälper gerillan? De lever som sagt mitt i ett krig. Krig polariserar. Antingen är man för, eller också så är man emot.

Ates Hirsizi kan inte bara vara emot. De säger sig stödja befrielsekampen, eller delar av den. Men de säger också upprepade gånger att det är en mycket problematisk fråga att ta ställning till. Upproret i sig har de ingenting emot. Samtidigt vänder de sig mot PKKs politik, och understryker att de kommer att vara de första att kritisera en ny kurdisk stat. I stället försöker de diskutera andra lösningar för Kurdistan "efter befrielsen".

– Vi anser att Kurdistan passar mycket bra för anarkism, säger Guzi. Han anser att Kurdistans byar förr var i stort sett statslösa. Staten gjorde sig bara bemärkt genom att soldater kom och plågade befolkningen eller tog ut skatt en gång per år. I övrigt fick byborna klara sig själva.

– I ett nummer av vår tidning skrev vi en lång artikel om hur Kurdistan skulle kunna organiseras utan myndigheter, genom ett system av ett slags schweiziska kanton, fortsätter Guzi.

Han berättar att innan 1984 använde den turkiska vänstern inte ens ordet "Kurdistan".

Nu gör de det, men han misstror dem när de säger att kurder ska ingå i en "broderlig" federation grundad på socialism och frihet. Till saken hör att den turkiska vänstern förlorat mycket egen kraft på grund av PKKs framgångar. Tidigare var kurdiska militanter mycket viktiga för den turkiska vänstern.

Lever kollektivt

Ates Hirsizi är ett kollektiv på ca 5-6 personer. De gör tidningen tillsammans, har två lägenheter tillsammans, och till och med gemensam ekonomi. Cemal tog ett jobb på ett finansbolag för att han kan bra engelska och därför kunde tjäna mest. Hela hans lön går rakt in i tidningen och kollektivet.

Cemal är otroligt hängiven deras uttolkning av anarkismen. Samtidigt som de lever tillsammans kollektivt, polemiserar de kraftigt mot "kommunisterna", de som flyttar ut på landet. Deras lägenheter ligger i stället "nära folket", som de uttrycker det, i Istanbuls motsvarigheter till miljonprogramsförorterna. De har storslagna planer inför framtiden, även om de inte i nuläget vill ägna sig så mycket åt utåtriktad verksamhet och organisering. Orsaken är, säger de, att konsekvenserna av deras personliga brister i karaktären och missförstånd skulle bli desto större om de skyndade att bilda en stor rörelse. Men ambitionen är att etablera anarkismen som politisk rörelse och tradition i Turkiet.

För tio år sedan fanns över huvud taget inga anarkister i Turkiet, och än i dag är rörelsen mycket liten och färsk. I stort sett består den av Ates Hirsizi i Istanbul, ett gäng studenter i Ankara, och en grupp vapenvägrare i Izmir. Samt en "medelklasssubkultur" i storstäder, företrädesvis sådana som gillar Metallica, enligt Cemal.

– Vi skiljer oss från dem. De försöker inte organisera sig, och vi anser att de är instabila, för de ser anarkismen som ett mode. De är kopior av våra europeiska kamrater, säger Cemal, med grönt hår och sönderslitna jeans.

Samtidigt polemiserar de mot de antimilitaristiska pacifisterna, och de alltför akademiskt inriktade studenterna. Men de har också ett gemensamt projekt med de andra anarkistiska grupperna i Turkiet – den teoretiska tidningen Apolitica.

Anarkismens historia i Turkiet

Anarkismens korta historia i Turkiets har en utgångspunkt i militärkuppen 1980. Den stora turkiska vänstern gick under, splittrades eller gick i exil.

– Bland oss som var kvar började en kri-

tik av den tidigare vänstern, säger Guzi. Också nya teman, som feminism, ekologi och anarkism kom in i debatten. Några individer och grupper började kalla sig för anarkister, för första gången i Turkiet.

Det skedde i och med utgivandet av månadstidningen Kara (Svart) 1986-87. Sedan dess har det hela tiden givits ut en eller flera anarkistiska tidningar i Turkiet, med undantag för åren 1989-91.

Ates Hirsizi

Ates Hirsizi började ges ut 1992, "för att göra anarkismen känd i Turkiet", säger de själva. Gruppen kommer från marxist-leninistisk bakgrund, och i tidningens första nummer kände de ett behov av att "bränna alla broar", göra sig av med alla rester av marxismen.

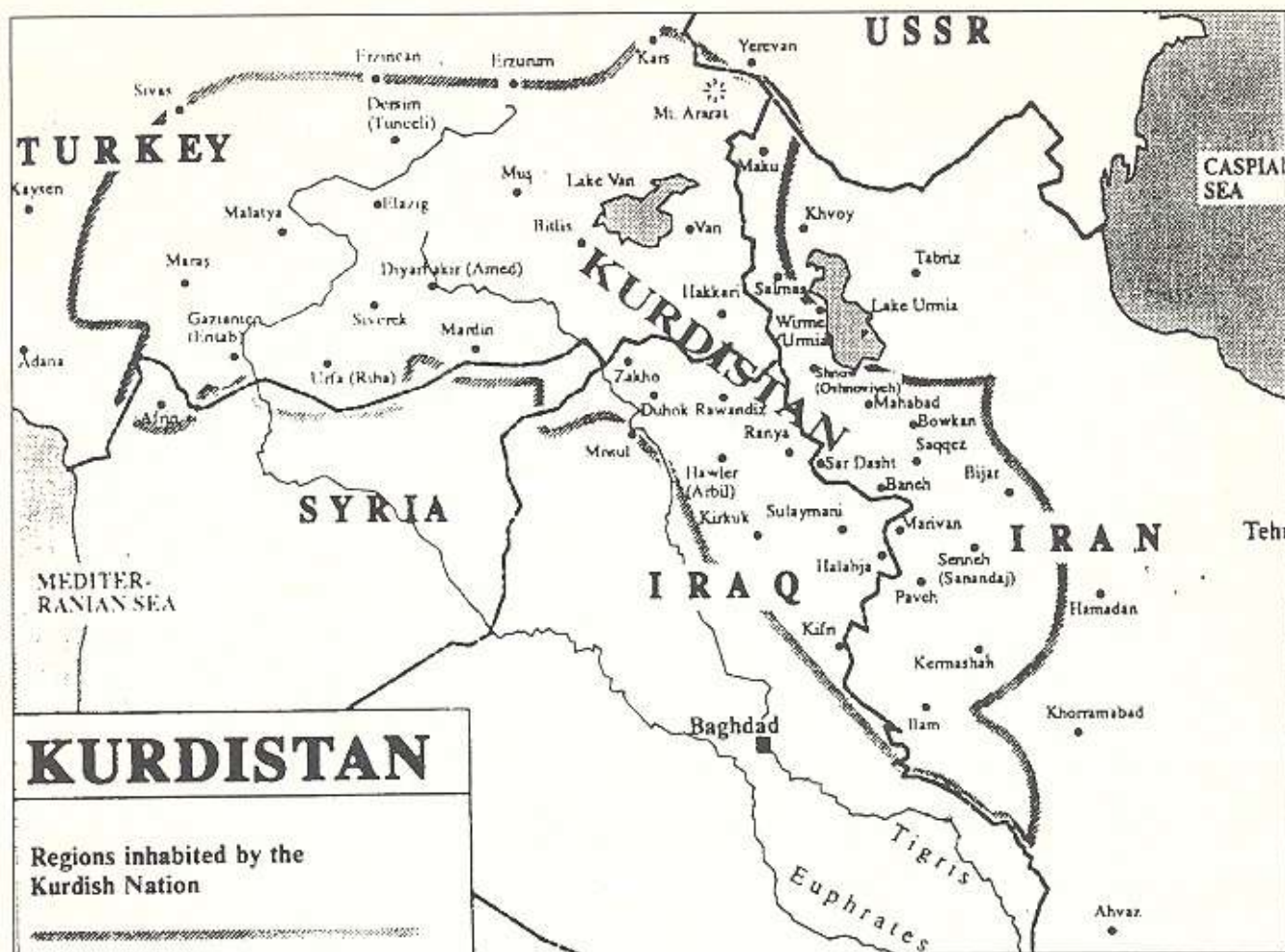
– Vi var emot allt – teknik, politik – och ville skapa en "ren" anarkism, säger Guzi. Kanske gick vi för långt.

Sedan dess har deras projekt varit att över-sätta anarkismen till dagens Turkiet och Kurdistan, en vilja att från en anarkistisk ståndpunkt ingripa i den sociala verkligheten i dagens Turkiet. På så sätt skiljer de sig från de tidigare anarkisterna i Turkiet, som bara har lyckats introducera klassikerna.

– Vi försvarar alla klassiska anarkister, och inga, säger de.

I Turkiet möts anarkismen ofta med misstänksamhet från den övriga turkiska vänstern. En fråga de utmärkt sig för är den brännande aktuella frågan om nationalism, där de entydigt försökt bryta vad de kallar för "lokalismen". I deras tidning finns exempelvis texter på både turkiska, kurdiska och engelska. Och deras antinationalism är ytterst konsekvent – de är inte bara emot en kurdisk nationell stat, utan alla nationer, och alla stater. I stället förespråkar de en världsomspännande social revolution. Konkret är målet för tidningen att vara ett stabilt organ, som introducerar och propagerar för anarkismen, för att vinna unga, starta en rörelse, bygga ett skelett. De har också ett internationellt kontaktnät, och är mycket nyfikna på nya texter. Vi lovar att skicka ner något om anarkosyndikalism och anarkafeminism på engelska, som de är mycket nyfikna på.

De har i alla fall påbörjat grundläggandet av en anarkistisk rörelse i Turkiet. Första maj 1993 marscherade Ates Hirsizi med sina ca 30 sympatisörer under svarta fanor i arbetarrörelsens gemensamma tåg i Istanbul, och året skedde detsamma även i Ankara och på andra håll. Det väckte rätt stor uppmärksamhet, och tidningarna skrev om anarkisterna som nu kommit till Turkiet. □

Kurdistans folkmängd

Kurdistan är ockuperat av fyra länder: Turkiet, Irak, Iran och Syrien. Uppgifter om kurdernas folkmängd varierar kraftigt – kolonialmakterna har aldrig haft något intresse av att fastställa kurdernas exakta antal. Dessa

uppgifter kommer från Nationalencyklopedin. Siffrorna inom parentes anger andelen kurder av hela landets befolkning:

Turkiet: 10,8 milj. (19%)
Iran: 5,5 milj. (10%)

Irak: 4,1 milj. (23%)
Syrien: 1 milj. (8%)
Armenien: 500 000
Libanon: 60 000
Västeuropa: 600 000
Sverige: 12 000
Sammanlagt: 22 milj.

Dessa uppgifter är förmodligen lågt räknade. Andra uppgifter gör gällande att det sammanlagda antalet är 35 miljoner, varav nästan 20 miljoner i Turkiet.

Litteratur

- Amnesty International, *Turkey, A Policy of Denial*, London 1995
Amnesty International, *Iraq, Human Rights Abuses in Iraqi Kurdistan since 1991*, London, 1995
Ismail Besikci, *Kurdistan. Internationale Kolonie*, Frankfurt/M, 1991
Martin van Bruinessen, *Agha, Sheikh und Staat*, Berlin/W, 1989
Mazlum Dogan, Mehmet Hayri Durmur & Abdullah Öcalan, *PKKs manifest från 1977/78*
Mine Ege, *Anarchism in Turkey*, London, 1994
Marion Farouk-Sluglett & Peter Sluglett, "The Social Classes and the Origins of the Revolution", ur: *The Iraqi Revolution of 1958*, London, 1991
Michael M Gunter, *The Kurds in Turkey*, USA, 1990
The Kurdish Uprising and the Kurdistan Nationalist Shop Front,

London 1991

- Medico International, *Menschenrechtsverletzungen in Kurdistan 1991*, Frankfurt/M, 1992
Lissy Schmidt, *Wie teuer ist die Freiheit?*, ISP, 1994
Sven Tägil (red), *Konflikt och samarbete vid Persiska viken*, Lund, 1992
Elisabeth Özdalga, *I Atatürks spår*, Ankara, 1978
Gun Zileli & İlhan Tekin, *Turkey Yesterday & Today*, London 1994

Tidningar och tidskrifter:

- Kurdistan Rapport (utges av Kurdistans Informationsbyrå)
Kurdistans MR-Info (Kurdistans Informationsbyrå)
Kurdistan (Svenska kommittén för kurdernas mänskliga rättigheter)

Denna skrift har gjorts efter en studieresa för SAC - syndikalisterna i oktober 1994. SAC är en frihetligt socialistisk fackförening. Resan och skriften finansierades av SIDA. För texter och bilder ansvarar författarna. De åsikter som framförs är ej SACs. Fler exemplar av denna skrift, som är en bilaga till tidningen Syndikalisterna nr 5/-95, kan beställas från SACs internationella kommitté, Box 6507, 113 83 Stockholm. Telefon 08 - 673 52 72. Fax 08 - 673 03 45. Projektets deltagare håller gärna föredrag och diabildvisningar om Kurdistan. Om du vill stödja Ates Hirsizi, sätt in ett belopp på SACs internationella solidaritetsfond, postgiro 80 99 23 - 6. Märk talongen "Eldtjuven".

A photograph showing the silhouettes of several people standing on a hill or ridge. The sky is a deep, warm orange-red, suggesting a sunset or sunrise. The foreground is dark and mostly obscured by shadows. The overall mood is somber and contemplative.

"Varje dag vill jag erövra en ny värld"

Nefel, kvinnlig gerillasoldat